Літаратурная Беларусь

Выпуск №1 (113)
(студзень)

КУЛЬТУРНА-АСВЕТНІЦКІ ПРАЕКТ
Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага Часу»

lit-bel.org
novychas.by

Змест

У сувязі з інфляцыяй усе кнігі, якія выдаюцца ў Беларусі для рознічнага гандлю, — стратныя

Беларуская класіка ў кнігарнях

Сотні кніг лепшых нацыянальных аўтараў, аформленыя і падрыхтаваныя для чытачоў рознага густу, рознай ступені дасведчанасці і розных фінансавых магчымасцяў, — гэта мроя асобных беларускіх пакупнікоў і звыклая рэальнасць для жыхароў іншых краін. У мінскай кнігарні часта немагчыма знайсці нават творы пісьменніка, уключанага ў школьную праграму і ўзнагароджанага высокімі ацэнкамі літаратуразнаўцаў.

Пра прычыны абмежаванай прадстаўленасці беларускай класікі на кніжным рынку краіны распавядаюць загадчык гандлёвага аддзелу ААТ «Белкніга» Святлана Гук і дырэктар выдавецтва «Беларускі кнігазбор» Генадзь Вінярскі.

Святлана Гук: «Прапагандаваць трэба больш!»

— Спадарыня Святлана, чым тлумачыцца адсутнасць на паліцах кніг вядомых беларускамоўных пісьменнікаў?

— У рэспубліцы існуюць дзве дзяржаўныя мовы. Большасць насельніцтва традыцыйна чытае кнігі на рускай мове. Улічваючы агульны спад цікавасці да чытання, запатрабаванасць беларускамоўных кніг таксама зніжаецца. Вядома, гэта не спрыяе актыўнай падрыхтоўцы новых выданняў. ААТ «Белкніга» — кнігагандлёвае прадпрыемства, асартымент якога цалкам залежыць ад выдавецкіх планаў. Мы прадаем тое, што зроблена выдавецтвамі.

— Які працэнт складаюць беларускамоўныя выданні ад прададзеных кніг? Што можна сказаць пра попыт на беларускамоўную літаратуру?

— Попыт стабільны, але абмежаваны. Гэта дзіцячая кніга, кнігі па школьнай праграме і пазакласным чытанні, літаратура культурна-гістарычнага напрамку. Беларускамоўныя выданні складаюць каля 3% ад прададзеных кніг.

Звернемся да канкрэтных дадзеных. Самыя паспяховыя мастацкія кнігі за 8 месяцаў 2015 года: «Вінаваты зоркі» Д. Грын (прададзена 923 экз.), «50 адценняў шэрага» Э.Л. Джэймс (836 экз.). Выпрабаванне агнём» Д. Дэшнера (678 экз.). Што тычыцца серыі «Беларускі кнігазбор», то за чатыры месяцы прададзена 95 экземпляраў «Выбраных твораў» Н. Мацяш. На працягу года рэалізавана 59 кніг А. Кулакоўскага, на працягу двух гадоў — 119 кніг Міхася Лынькова. Супаставіць лічбы нескладана...

— Ці ўплываюць запыты пакупнікоў на асартымент кніг у канкрэтных кнігарнях? Ці перадаецца інфармацыя пра цікаўнасць да пэўнага аўтара ў беларускія выдавецтвы?

— Запыты і пажаданні пакупнікоў заўсёды ўлічваюцца пры фарміраванні асартымента кніг у гандлёвай кропцы, але хацелася б, каб непасрэднай сувязі было больш. Інфармацыя пра цікаўнасць да пэўнага беларускага аўтара перадаецца падчас штодзённых зносін з супрацоўнікамі выдавецтваў.

— А якія кнігі, што адсутнічаюць на складах выдавецтваў, вы хацелі б прапанаваць пакупнікам?

— Пералік гэты можа быць доўгім. Назавем паэму Міколы Гусоўскага «Песня пра зубра», аповесць Максіма Гарэцкага «Дзве душы», байкі Кандрата Крапівы, аповесць Івана Шамякіна «Гандлярка і паэт». З літаратуры для малодшых школьнікаў — гэта кнігі «У краіне райскай птушкі» Янкі Маўра, «Прыгоды бульбобаў» Паўла Місько, «Зямля пад белымі крыламі» Уладзіміра Караткевіча, кнігі серыі «Сем цудаў Беларусі» Уладзіміра Ягоўдзіка і Анатоля Бутэвіча.

— Ці можа стаць рэальнасцю мара пра шырокі асартымент беларускіх кніг?

— Гэта здзейсніцца, калі чытач-пакупнік будзе стабільна цікавіцца беларускай літаратурай. Толькі тады канкрэтныя кнігі будуць запатрабаваныя, а выдавецтвы пачнуць друкаваць разнастайную літаратуру на любы густ і розную ступень дасведчанасці.

— Хто, на вашу думку, павінен больш займацца рэкламай сучасных беларускіх пісьменнікаў: выдавец, кнігарня, бібліятэка ці сам аўтар?

— У гэтым пытанні ключавое слова не «хто», а «больш»: усе зацікаўленыя асобы і арганізацыі (аўтар, выдавец, кнігарня, бібліятэка, тэлебачанне, СМІ) павінны сумеснымі намаганнямі прапагандаваць беларускую кніжную культуру.

Генадзь Вінярскі: «Кожная кніга — стратная»

— Многія школьнікі і студэнты чытаюць класіку па выданнях «Беларускага кнігазбора». Але знайсці ў продажы том Цёткі ці Змітрака Бядулі сёння ўжо немагчыма. Ці ёсць у выдавецтва практыка дадрукоўкі, давыдання кніг, наклад якіх ужо разышоўся?

— Такой практыкі няма, бо няма гарантый на хуткі продаж дадрукоўкі. У сувязі з інфляцыяй усе кнігі, якія выдаюцца ў Беларусі для рознічнага гандлю — стратныя. Па бухгалтэрыі выданне дае прыбытак, але насамрэч грошы, выручаныя з продажу, вяртаюцца ў выдавецтва як мінімум праз паўгады. На гэтыя сродкі такую ж кнігу ўжо не акупіш, бо і кошты на паперу ды іншыя паліграфічныя матэрыялы няўхільна растуць.

— Было б выдатна пабачыць на паліцы кнігарні ўсе калісьці выдадзеныя ў «Кнігазборы» «выбраныя творы». Хіба няздзейсная гэтая мроя беларускага філолага?

— Каб захоўваць усе тамы з больш чым з 70-ці выдадзеных, трэба спецыяльна выводзіць з абароту вялізную суму грошай, якія пайшлі на выданне гэтай часткі накладу. Друкаваць вялікія наклады, каб кнігі прадаваліся гадамі — нерэальная раскоша, якую не можа дазволіць сабе, бадай, ніводнае выдавецтва.

— Як размяркоўваецца кнігі «Беларускага кнігазбору» між кнігарнямі і бібліятэкамі?

— Некаторыя кнігі серыі «Беларускі кнігазбор» выдаюцца праз «Беларускую навуку» і атрымліваюць дзяржаўную датацыю. Дзве трэці накладу такіх кніг (сацыяльна-значнай літаратуры) бюджэт аплочвае для бібліятэк. Для кніг без дзярждатацыі на бібліятэкі ў лепшым выпадку прыпадае 200–300 асобнікаў. Астатнія трапляюць у продаж.

— А якія наклады ў вашым выдавецтве?

— На вялікі жаль, наклады беларускіх кніг пастаянна памяншаюцца. Калі не ўлічваць бібліятэкі, то праз кнігагандаль магчыма рэалізаваць да 500 асобнікаў кнігі прозы і да 300 асобнікаў паэзіі. Прычым калі аўтар раскручаны ці даўно не выдаваўся. Змяншаецца колькасць пакупнікоў беларускамоўнай кнігі, дый узровень жыцця не высокі...

Алеся ЛАПІЦКАЯ

Прэмія імя Цёткі

Дабрачынны фонд «Вяртанне», Беларускі ПЭН-цэнтр і Саюз беларускіх пісьменнікаў заснавалі новую літаратурную прэмію — Прэмію імя Цёткі за найлепшую кнігу для дзяцей і падлеткаў.

Прэмія імя Цёткі (Алаізы Пашкевіч) будзе ўручацца ў дзвюх намінацыях: за найлепшы твор для дзяцей і падлеткаў (незалежна ад роду літаратуры — проза, паэзія, драматургія — аўтару арыгінальнай беларускай кнігі) і за найлепшае мастацкае афармленне кнігі (мастаку-ілюстратару).

У кожнай намінацыі будзе вызначацца адзін пераможца, заахвочвальных прызоў не прадугледжваецца. Кожны пераможца атрымае грашовую ўзнагароду, эквівалентную 2000 $ паводле курса Нацыянальнага банка Рэспублікі Беларусь. Больш падрабязную інфармацыю можна знайсці на сайце ciotka.by, дзе размешчаны статут прэміі.

Каб падаць кнігу на конкурс, трэба запоўніць форму на сайце ciotka.by. Заяўляць кнігі на конкурс могуць выдавецтвы, аргкамітэт прэміі, члены журы, а таксама сам аўтар або мастак і наогул любы зацікаўлены чытач.

Апякункай прэміі за найлепшую беларускую кнігу для дзяцей і падлеткаў абраная Алаіза Пашкевіч (Цётка), аўтарка «Першага чытання для дзетак беларусаў», стваральніца першай беларускай школы ў Вільні, што запачаткавала масавую беларускамоўную адукацыю, рэдактарка часопіса для дзяцей і моладзі «Лучынка».

У 2016 годзе — годзе ўручэння першай Прэміі імя Цёткі — беларусы будуць ушаноўваць 140-годдзе з дня нараджэння Алаізы Пашкевіч, а таксама 110 гадоў з выхаду «Першага чытання для дзетак беларусаў».

Паводле http://pen-centre.by

«Майн Кампф» вяртаецца?

Кніга Адольфа Гітлера «Майн Кампф» («Mein Kampf») не перавыдавалася ў Германіі 70 гадоў — да 31 снежня 2015-га правы на яе належалі зямлі Баварыя.

Цяпер публікаваць яе можа хто заўгодна, але толькі з крытычнымі каментарамі.

І вось 8 студзеня паступіла ў продаж аб'ёмная праца мюнхенска-берлінскага Інстытута гісторыі (Institut für Zeitgeschichte): над 3700 каментарамі, якімі суправаджаецца «карычневая біблія», гісторыкі працавалі шэсць гадоў.

Адольф Гітлер напісаў вялікую частку кнігі ў 1924 годзе — калі адбываў турэмны тэрмін пасля няўдалага «піўнога путчу». Да 1945-га наклад выдання дасягнуў 12 мільёнаў асобнікаў. Пасля самагубства Гітлера забароненая да перавыдання кніга стала рарытэтам.

На наступны дзень пасля пачатку продажаў новага крытычнага выдання, у «Berliner Morgenpost», якая прысвяціла «Майн кампф» паласу, было апублікавана інтэрв'ю з настаўнікам, які неадназначна ставіцца да таго, што хутка, магчыма, «святую кнігу» нацыянал-сацыялістаў уключаць у школьную праграму Берліна і Брандэнбурга.

Тым не менш, «яго барацьба», забяспечаная даведкамі, картамі ды ілюстрацыямі — усім тым, што павінна зрабіць хлусню і падтасоўкі небяспечнымі, а дрэнную літаратуру больш займальнай, раніцай 8 студзеня гэтага года паступіла ў продаж у многія крамы — і ў самую вялікую Берліна «Dussmann». Кошт — 59 еўра.

Фаліянт на 2000 старонак не заўважыць немагчыма. У раздзеле «Нацыянал-сацыялізм» згаданай крамы — біяграфія Гітлера, кніжка пра Гебельса, Халакост, Нюрнбергскі працэс...

— А дзе «Майн кампф»? — сарамліва, нібы пра парнаграфію, пытаюся ў супрацоўніцы.

Яна таксама збянтэжаная, але да пытання гатовая: «А няма ўжо».

— Раскупілі?

Размаўляць з журналістамі супрацоўнікам крамы забаронена, таму мяне звязваюць з прэс-службай «Dussmann».

— Алё? Тут цяпер руская прэса. Не-не, не здымаюць. Без камеры.

Спрабую высветліць, ці будзе кніга ў краме «жыўцом». Прэс-служба адказвае, што будзе, але не сёння і не заўтра, бо ўзніклі праблемы з дастаўкай: «Выдаўцы не разлічылі, што будзе такі велізарны попыт, наклад жа невялікі, усяго чатыры тысячы».

А толькі папярэдніх замоў на кнігу было 15 000, і ўжо ў студзені плануюць другое і трэцяе выданне, каб задаволіць усе запыты. Не 12 мільёнаў, вядома, але ўсё ж...

...Прэзідэнт Габрэйскага сусветнага кангрэса Рональд С. Лаўдэр успрыняў распаўсюджванне галоўнага дакумента нацысцкай прапаганды вар'ятствам: «Гэтую кнігу трэба замкнуць у шафе з іншымі ядамі».

Вольга Гердт, www.lenta.ru

«Воляй абраны»

У бібліятэцы Саюза беларускіх пісьменнікаў «Кнігарня пісьменніка» — новы том. Шэсцьдзясят восьмым выпускам серыі стала кніга Анатоля Бароўскага «Воляй абраны», раман пра паўстанне 1863–1864 гадоў у Беларусі.

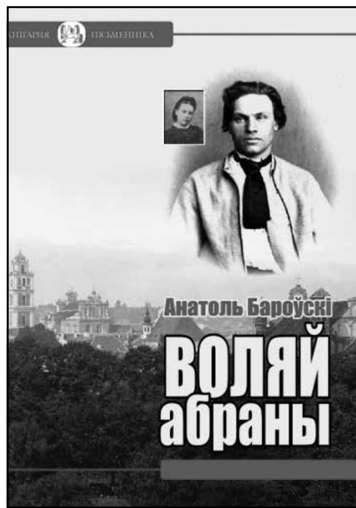

Гістарычны раман Анатоля Бароўскага працягвае айчынную каліноўскіяну: следам за творамі Аркадзя Куляшова, Уладзіміра Караткевіча, Алеся Якімовіча, Уладзіміра Арлова, Алеся Наварыча з'яўляюцца ўсё новыя і новыя кнігі. Цікавасць да падзеі нядаўна была актывізаваная святкаваннем 150-годдзя паўстання Кастуся Каліноўскага супраць Расійскай імперыі.

У сваёй кнізе Анатоль Бароўскі засяродзіў сваю ўвагу на каханні кіраўніка паўстання і яго нарачонай Марыі Ямант, якое яны пранеслі праз віхуры і здзекі, вытрымаўшы і перамогшы, выстаяўшы і даказаўшы, што вышэй гэтага пачуцця нічога ў свеце не існуе.

Паралельна, як сцвярджае анатацыя да кнігі, «аўтар паспрабаваў разабрацца ў тым, чаму вызвольнаму паўстанню, нават задоўга да пачатку яго, была наканавана параза. І — перамога. Бо імя Каліноўскага і яго духоўны подзвіг застануцца ў памяці нашчадкаў на вякі...».

Прэс-служба СБП

Другая кніга пра Шэрлака Холмса па-беларуску

У Бібліятэцы часопіса «ПрайдзіСвет» «PostScriptum» дзякуючы актыўнай падтрымцы чытачоў выйшла другая кніга Артура Конана Дойла з серыі пра Шэрлака Холмса — «Нататкі пра Шэрлака Холмса» (выдавецтва «Кнігазбор»).

Сродкі на выданне кнігі цягам двух месяцаў збіраліся праз краўдфандынгавую платформу Talaka.by, яе падтрымалі больш чым 100 чалавек. Першая кніга з гэтага цыклу, «Прыгоды Шэрлака Холмса», выйшла год таму.

«Нататкі пра Шэрлака Холмса» — зборнік з дванаццаці апавяданняў пра ангельскага дэтэктыва. Паводле задумы Дойла, надрукаваныя ў 1894 годзе «Нататкі» мусілі завяршаць цыкл твораў пра Шэрлака Холмса — так з'явілася апавяданне «Апошняя справа Холмса». Аднак чытачы не дазволілі аўтару забіць героя, а таму гісторыя з прафесарам Марыярці — апошняя ў гэтым зборніку, але не ў цыкле.

«Вялікія дэтэктывы, як і вялікія злачынцы, заўсёды вяртаюцца: хоць гэты свет недасканалы, дабро несумненна мусіць перамагчы зло, хай сабе і цаной падзення ў Райхенбахскі вадаспад. Шэрлак Холмс — гэта першы супергерой, і таму цана, якую ён мусіць заплаціць за спакой на зямлі, адпаведная. Але хай чытач загадзя не расстройваецца: усе вялікія дэтэктывы ўрэшце вяртаюцца. Вернецца і гэты».

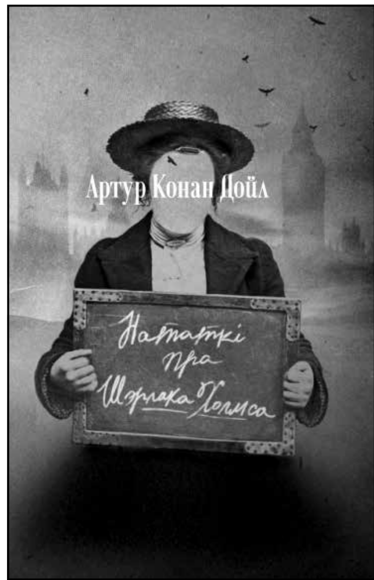

Успаміны Віктара Шведа

Выйшла кніга ўспамінаў Віктара Шведа. Яе выдавец — праграмная рада тыднёвіка беларусаў у Польшчы «Ніва». Кніга ахоплівае перыяд ад дзяцінства паэта да 90-х гадоў мінулага стагоддзя.

Віктар Швед хоча напісаць і другі том успамінаў, які ахопіць яго беластоцкі перыяд жыцця ў час бурных пераменаў у Польшчы.

— Я марыў заўсёды, каб апрача сваіх вершаў, пакінуць след сваімі ўспамінамі. І калі пачаў пісаць, дык аказалася, што ўжо 300 старонак, дайшоў да 90-х гадоў. Прашу Бога, каб дазволіў мне закончыць успаміны, каб змог выдаць другую частку сваіх успамінаў.

Віктар Швед — паэт, перакладчык, журналіст, а цяпер і мемуарыст. Нарадзіўся 23 сакавіка 1925 года ў вёсцы Мора. Сузаснавальнік Беларускага літаратурнага аб'яднання «Белавежа», сябра Саюза беларускіх пісьменнікаў. У 2015 годзе быў узнагароджаны ордэнам Францыска Скарыны.

Радыё Рацыя

Зімовая літшкола

З 8 па 13 лютага ў Карпатах (вёска Мікулічын, Івана-Франкоўская вобласць) вядомыя літаратары падзеляцца з пачаткоўцамі пісьменніцкім вопытам і майстэрствам. Украінскі «Цэнтр літаратурнай адукацыі» абвесціў прыём заявак на «Другую зімовую літаратурную школу».

Лектары — вядомыя і прафесійныя пісьменнікі, выдаўцы, літаратуразнаўцы і культурныя менеджэры: Юры Андруховіч, Кацярына Бабкіна, Юрый Іздрык, Галіна Крук, Андрэй Куркоў, Васіль Махно, Святаслаў Памяранцаў, Тарас Прахаська, Расціслаў Сёмка.

Тэма сёлетняй Літшколы — «Як пісаць кароткую прозу».

А яшчэ — гэта 6 дзён цікавага і карыснага адпачынку і навучання ў Карпатах, неафармальныя зносіны з пісьменнікамі і аднадумцамі, незабыўныя ўражанні і новыя знаёмствы.

У праграме 20 гадзінаў лекцый і майстар-класаў, 5 практычных заняткаў, аналіз і абмеркаванне тэкстаў удзельнікаў, 3 літаратурныя вечары і барбекю-паці, 3 паходы ў горы, 3 экскурсіі і шмат нефармальных зносінаў з лектарамі і ўдзельнікамі.

«Школьнікі» даведаюцца аб тэарэтычных аспектах літаратурнай творчасці і авалодаюць практычным інструментарыем напісання кароткай прозы. Лектары раскажуць, як ствараць персанаж, сюжэт, структуру і кампазіцыю тэкста, як працаваць над мовай, стылем і мастацкімі дэталямі, як навучыцца крытыкаваць уласныя тэксты, як зацікавіць выдаўцоў, адкуль браць натхненне, як знайсці чытачоў і сваё месца ў літаратурным працэсе...

Каб стаць удзельнікам украінскай Літшколы, трэба запоўніць рэгістрацыйную анкету: https://goo.gl/AydHaK. Колькасць месцаў абмежаваная — 30 чалавек. Кожны ўдзельнік плаціць арганізацыйны ўнёсак.

Алхімік беларушчыны

Да круглых датаў можна ставіцца па-рознаму, але як мінімум яны ёсць нагодаю згадаць значную падзею альбо добрага чалавека. Адным са слаўных людзей, пра якіх варта казаць і помніць, быў і ёсць нядаўні 75-гадовы юбіляр — празаік, эсэіст і публіцыст Кастусь Тарасаў.

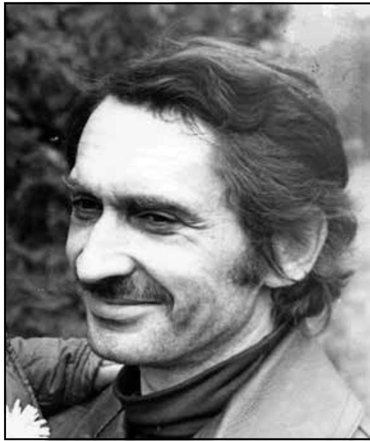

Быў ён карэнным мінчуком, інтэлігентам у другім пакаленні (хаця пасля школы паспеў папрацаваць слесарам і калектарам) і напачатку жыццёвага шляху крочыў дынастычнай сцяжынай — ягоны тата Іван Міхайлавіч, вядомы вучоны-хімік, выкладаў у Беларускім палітэхнічным інстытуце. Хіба што пасля заканчэння слаўнай навучальнай установы Кастусь не стаў за выкладчыцкую кафедру, а зноў «пайшоў» у вытворчасць, працаваў майстрам-гутнікам ды тэхнолагам.

Мабыць, творчы лёс перавызначыла яму, тагачаснаму 16-гадоваму юнаку, сустрэча з неардынарнай асобай, са знакамітым мінскім інтэлектуалам і дысідэнтам Кімам Хадзеевым. Пазней, у свой віцебскі перыяд жыцця, Кастусь Тарасаў пачаў супрацоўнічаць з газетамі як пазаштатнік, а ў 27 гадоў стаў рэдактарам у сталічным выдавецтве «Вышэйшая школа». Потым працаваў у газетах «Знамя юности», «Літаратура і Мастацтва», «Свабода», у часопісах «Нёман» і «Спадчына», на студыі «Беларусьфільм», ачольваў уласнае выдавецтва «Лекцыя», стаў адным з заснавальнікаў газеты «Новы Час».

Як пісьменнік дэбютаваў Кастусь Тарасаў даволі позна — у 36 гадоў апублікаваў у «Нёмане» дэтэктыўную аповесць «Следственный эксперимент». Пасля былі кнігі аповесцяў і апавяданняў у гэтым папулярным жанры, але знакамітым празаік прачнуўся, калі апублікаваў зборнік гістарычна-літаратурных эсэ «Память про легенды», які потым неаднаразова дапаўняўся і перавыдаваўся. Аднак несумненна, што акрамя гэтага бестсэлера настаўнікі і выкладчыкі гісторыі павінны былі б настойліва рэкамендаваць вучням і студэнтам кнігу «Беларусь: Гістарычнае падарожжа для дзяцей», а таксама ягоны «Меч памяці. Крыж лёсу: Кароткі спіс войнаў, паўстанняў, рэпрэсіяў, катастрофаў, якія выпалі на лёс Беларусі за тысячагоддзе».

Пры сваім 70-гадовым жыцці Кастусь Тарасаў не меў асаблівых званняў і рэгалій. Прэмія Міністэрства абароны СССР была прысуджаная яму за раман «Пагоня на Грунвальд» напачатку гарбачоўскай перабудовы. У 2007 годзе часопіс «Дзеяслоў» прысудзіў Кастусю Тарасаву свой «Залаты апостраф» за аповеды «Брыгіткі» і «Нячутныя гукі самоты». Беларускі ПЭН-цэнтр паспеў ушанаваць яго прэміяй імя Францішка Багушэвіча з пачэснай фармулёўкай «За актыўную і плённую працу ў галіне гістарычнай прозы і эсэістыкі, што спрыяе фармаванню сучаснай нацыянальнай ідэнтыфікацыі беларусаў» (усцешана згадваю гэта, бо ахвотна галасаваў за тое як тагачасны сябра Рады Пэн-цэнтра).

Але, мабыць, самай вялікай узнагародаю празаіку сталіся чытацкія любоў і ўдзячнасць.

«Імя Кастуся Тарасава (1940–2010) у беларускай літаратуры стаіць побач з імем Уладзіміра Караткевіча. Гістарычныя творы гэтых знакамітых пісьменнікаў цудоўна дапаўняюць адзін аднаго. Калі Караткевіч уваскрашаў атмасферу і каларыт даўніны, то Тарасаў даваў другое жыццё рэальным гістарычным асобам, — пісаў пра свайго старэйшага калегу Уладзімір Арлоў. — Кастусь Тарасаў неверагодна глыбока ведаў і адчуваў гісторыю — і яе матэрыяльны свет, і патаемныя рухі чалавечай душы. Яго лёгка ўявіць і ў баявым шыхце рыцараў Вялікага Княства Літоўскага на Крапівенскім полі, і ў велікодным віленскім натоўпе часоў Жыгімонта Аўгуста і Барбары Радзівіл».

Сапраўды, менавіта ў раманах і аповесцях Кастуся Тарасава паўсталі мастацкія вобразы такіх магутных і выбітных постацяў айчыннай гісторыі, як Вялікія князі ВКЛ Міндоўг і Вітаўт Вялікі, як полацкая княгіня Рагнеда, як нясвіжскія князі Радзівілы.

Кастусь Тарасаў, хімік паводле адукацыі, стаўся алхімікам, бо гістарычныя дакументы, жыццёвыя назіранні і гутаркі з літаратарамі ператтвараў у залатыя сваіх твораў, як магутны аратай, нястомна, мужна і ўпарта ўзворваў дзірван гістарычнага бяспамяцтва.

Тарасаўская «Пагоня…» прысвечаная гераічнаму супрацьстаянню агрэсіі Тэўтонскага ордэна і векапомнай Грунвальдскай бітве, у якой тэўтонцы былі разбітыя ліцвінскімі і польскімі харугвамі. Раман па-ранейшаму карыстаецца поспехам у пакупнікоў і чытачоў, мабыць, і таму, што помняцца нядаўнія святкаванні з нагоды 600-годдзя слаўнай перамогі пад Дубровнай краін-спадкаемцаў Кароны і Вялікага княства.

Вельмі інтрыгоўная назва і ў аповесці «Апошняе каханне…», бо да трох кітоў (гісторыя, прыгоды, дэтэктыў), на якіх стаяў пісьменнік, дададзена і неардынарная love story — уражлівая гісторыя кахання. А некаторыя адмыслоўцы бачаць значнасць аповесці ў тым, што ў ёй як нідзе глыбока дасьледаваныя адносіны ўладара да ўлады, адказнасць за яе і за лёсы падданых людзей.

Абазнанаму чытачу няцяжка здагадацца, што ў «Скарбах князёў Радзівілаў…» гаворка вядзецца найперш пра пошукі дванаццаці легендарных скульптурных залатых апосталаў з Нясвіжскага замка…

І ўсё ж, падаецца мне, наш выдатны пісьменнік покуль што недаацэнены, недарасчытаны. Ёсць у нас такія вучоныя-караткевічазнаўцы, як Анатоль Верабей і Пятро Жаўняровіч, а ці з'явяцца тарасавазнаўцы? Хто і калі асэнсуе і як след ацэніць ролю, адыграную Тарасавым як пісьменнікам-нацыятворцам і дзеячам нацыянальна-дэмакратычнага руху, апантаным, паводле ягонага паплечніка Аляксея Караля, гісторыяй і беларушчынай? Цяпер выходзіць 25-тамовы збор твораў Уладзіміра Караткевіча, але верыцца, што калісьці пабачыць свет сямі- ці дзесяцітамовік Кастуся Тарасава.

Дзякаваць Богу, праявай гістарычнай справядлівасці ў адносінах да аўтара твораў на гістарычную тэматыку ёсць і сённяшняя ўвага выдаўцоў. Тры гады таму выбраныя творы Кастуся Тарасава выйшлі ў «Беларускім кнігазборы». Зацікавілася ягонай творчай спадчынай і выдавецтва «Папуры». У дэмакратычнай паводле коштаў і паліграфіі серыі айчынный класікі «Мая беларуская кніга» пабачылі свет ужо два тамы — «Пагоня на Грунвальд» і «Апошняе каханне князя Міндоўга», а яшчэ адзін — «Скарбы князёў Радзівілаў, альбо Обер-аўдытарская праверка ў Нясвіжы» — анансаваны да выдання.

Творчая спадчына пісьменніка далёка не вычарпаная, бо некаторыя ягоныя рэчы выходзілі толькі па-руску, некаторыя — толькі ў часопісных альбо інтэрнэт-версіях, а створанае Кастусём Тарасавым вымагае сёння далейшага ўдумлівага, надзвычай прыемнага і займальнага чытання.

Уладзімір Сіўчыкаў

Юбілей школы

Зірк на сябе!

…Трэба ж так перахваляваацца! Сяджу ў актавай зале. І крыху ўперадзе ад дзвярэй. Як і намервалася. Так зручней неўпрыкмет выйсці. Уцячы ад празмернай музыкі. Точыць неспакой.

А ў зале яшчэ ціха. Сям-там гледачы. Перада мной настаўнікі… І раптам!!! Зірк на сябе. Дык я ж забылася апрануцца па-святочнаму, прыбрацца. Уся зашоргалася на месцы: могуць вось-вось выклікаць на сцэну. Ужо як бы гатовы аб'явіць пачатак. Паклічуць! Што рабіць? Пад нейкім верхнім (плашчыкам?) вопратка хатняя, штодзённая. Прыглядаюся. Можа яшчэ можна хуценька ўскочыць на сцэну, гэтак жа бягом сказаць вершамі… Мацаю тое, што відаць з-пад верхніх рукавоў. Шэрае, аж нейкае зашмальцаванае. Дадому блізка. Але ж часу… І тут мой страх — скок вачыма на ногі! Адзін чаравічок, другі тэпаць. І мяне падхоплівае. І я выбягаю.

Калідораў шмат. Іх трэба прабегчы, упісацца ў павароты. Ужо і думкі закрапаліся. Але нейкая штурхае шукаць Зою Аляксандраўну (тут бачыла нядаўна). Дзе ж класны пакой? Можа з ейнага пляча што?… Напрыклад, блюзачка якая. Але ж спадніца?… На цёмным выдзяляюцца плямкі. Ногі мае!!!

Калідоры, лесвіцы. Канца няма. На нейкім павароце — загарода. Чапляюся за яе, спускаю ногі ў праём. Скокнула! І ўдала. Вакол светла. І прыбіральшчыцы ходзяць. На вуліцы ветрык, воля. І я бягу.

Можа, ужо выклікаюць на сцэну? Падвяла! Ніну Анатольеўну, завуча! Што ж я нарабіла?!

На гэтым пытанні да самой сябе прачынаюся. Сэрца працуе на ўсю падушку. Яшчэ восем на гадзінніку. А на юбілейную вечарыну (школе — 70 гадоў) — у шаснаццаць гадзін.

Віншаванні Падсвільскай юбілярцы

У фае сустрэліся з Нінай Анатольеўнай. Яе постаць рухам сваім выяўляла радасць.

— Распранайцеся! І бліжэй да сцэны!

Навошта да сцэны, думаю? Ля дзвярэй — самае месца. Каб толькі не занялі. Лаўлю сябе на смяшынцы: можа, я яшчэ ў тым сне?

А ў зале — людзі: большыя і меншыя. Тонкія і танейшыя. Тоўстыя і яшчэ таўсцейшыя. Тры-чатыры аб'ёмныя. І, нават, не выпускнікі школы. Але заўважыла аднаго аднакласніка. Мажнага. Школьнікаў мала. Усе, мусіць, засяроджаны на канцэртнай праграме. Калідор поўніцца шоргатам і галасамі. І музыка. Але яшчэ (дзіўна) шчымлівая, вальсовая.

Прыладзілася на прыстасаванай лаве. Побач два юнакі (яны за ўвесь час шоу не ўсміхнуцца сцэне). Тут я ўспомніла, што і мне, пэўна ж, прызначана роля ў праграме. Дабразычлівіца, у якой спытала, кінулася высвятляць, і тут жа паведаміла:

— У праграме вы ёсць. Аб'явяць. У тым месцы, дзе тры чалавекі. Першая — Людміла Акунявец… Пачуеце!

І бухнула ўрачыстасць. Пракацілся пералік дарагіх, найшаноўных гасцей — кіраўнікоў (агульна-галоўных і з розных арганізацый). Апладысменты рэхам ударылі ў столь. Школа вітала сваіх спонсараў. І тыя ўзаемна, будучы ўжо на сцэне, лагодзілі школу і словам, і падарункам.

Узяць пад увагу толькі граматы… Каштоўныя натхняльныя паперы трапілі ў рукі і настаўнікаў, і пavароў, і іншых працоўных гэтай асветніцкай гаспадаркі. Кожны заслужыўшы трымаў узнагароду, як птушку за хвост. Ва ўрачыстых абставінах птушка заўсёды відаць. Яна ўвасабляецца ў настрой — адчуванне значнасці, прыналежнасці да агульнай хвалы.

Віншаванні школе то гудзелі, то шчабяталі. З рознай напругай, мелодыяй, хваляваннем. У залежнасці ад асаблівасцяў кожнага характара, прывычкі, пасады, асвоенасці. За прыклад ці не ўзяць выступ Анатоля Вацлававіча, які паказаў трэніровачную здольнасць памяці па засваенні тэксту прамовы. Бо ўрачыстасць патрабуе эфекту — выступу без паперкі. Гэта нялёгка. Столькі бурыльчыкаў-вачэй насупраць. Яны і рост вымяраюць, і пранізваюць гальштук, і, нават, дрыжыкі ў руках ці каленях фіксуюць.

А натапыраныя вушы? Ведаюць жа, што ўсе гэтыя прамовы аднакапыльныя. Дык не: раптам цішынёй так агорнуць, што да апошняга нерва дакрануцца.

Вацлававіч, можа, ніколі не здаваў рапарту па памяці, працуючы ў пажарнай ахове, А тут — на табе! Старшыня мясцовага выканкама, фігура немаўчальная. Адны выступы. Выступіў, як здаў экзамен.

Вецер у бярозе голай

А што так гняце мяне сёння? Так точыць грудзі? Можа, тое, што снілася тыдзень назад? Дык не — я ж сёння апранутая ў лепшы (шакаладны) касцюм. І вунь як свята разняволілася віртуознымі выхадамі вядоўцаў. І стараннем юных выступоўцаў.

Душна. Чацвёртая гадзіна (слоў і музыкі) ідзе. Можа, зноў сон?.. А ці не разгадка папярэдняга? Гэта ж вопратка залы так сціснула маю душу, дзе ніводнага роднага слова ў юбілейнай праграме. Як і не было мовы. Мільгнула толькі песня. Пыхнула, як ранішняе неба, з вакальнай групы музычнай школы. Дык у вакале — сябра ТБМ Мікалай. Гэтую песню, можа, прадчувала мая душа? За ёй ішла сюды?

І Мар'ян (былы матэматык Падсвільскай юбіляркі) адной хвілінкай змякчыў сцэну: «Кветкі — настаўнікам! Грошы — вучням! За мову родную на алімпіядзе…»

Ах, яшчэ Людміла Акунявец (на завяршэнні свята) пачала «речь» з беларускага эпіграфа. Затое на фуршэце беларускамоўны паэт з райцэнтра — Алесь Жыгуноў — прачытаў верш на рускай мове. Мабыць, каб не псаваць школьную праграму? І — бягом дадому.

У галаве круціцца кавалак аўтографа:

Восень. Каля нашай школы —
Вецер у бярозе голай…

…Усё роўна падаравала дзіцячую кніжку школе.

Марыя Баравік

Са спадчыны

Завяршыўшы падрыхтоўку рукапісу пасмяротнай кніжкі барысаўскай паэткі Таццяны Зіненка, як нешта торкнула мяне яшчэ раз тузануць яе былых сяброў і знаёмых: а раптам што з літаратурнай спадчыны яшчэ ў каго адшукаецца... Адразу ж адгукнулася вядомая пісьменніца Алена Брава, якая тым часам якраз сыходзіла з мясцовай райгазеты, прапанаваўшы наастатку скарыстацца доступам да архіваў і падшывак. І літаральна праз два дні даслала мне выяўленыя з літаратурных старонак гэтага выдання за 1980–90-я гады каля чатырох дзясяткаў вершаў паэткі. Пятнаццаць, на мой погляд, пачаткоўскіх і шараговых тэкстаў я адкінуў пры рэдагаванні, астатнія, падзяліўшы на два цыклы — лірыку кахання і грамадзянскія матывы, — прапаную чытачам «Літаратурнай Беларусі» і часопіса «Дзеяслоў». Тым жа, хто хоча мець пасмяротную кніжку Таццяны Зіненка «Зазімны парк» (уключна з успамінамі), раю дачакацца яе выдання...

Леанід ГАЛУБОВІЧ

Таццяна ЗІНЕНКА

Сябе з каленяў уздыму

* * *

І я, пакінутая Вамі,
кахаю Вас яшчэ мацней.
З усіх пакінутых людзей
і я, пакінутая Вамі.

І мне адной цяпер лацвей
блукаць бязлюднымі шляхамі.
І я, пакінутая Вамі,
кахаю Вас яшчэ мацней.

* * *

Аб камень грудзьмі і аб неба вачыма
заб'юся, спалюся, каб толькі кахаць.
О, то — немагчыма! Зусім немагчыма,
што будзем мы розна і жыць і ўміраць.

І мудрасць вялікіх, і вечныя мроі
мяне не ўратуюць, вядома, о, не!
Вы купіце лепшыя, новыя строі
і будзеце жыць і не жыць без мяне.

А я без дазволу, а я без прынукі
за Вамі наўслед як ніхто палячу.
Без Вас не знайду я ні гора, ні мукі,
а я толькі гора і мукі хачу.

Маё каханне

Не супакойвайце мяне.
Дарэмна шчодрае стараннe.
І не кажыце, што міне
маё адзінае каханне.

Не сунімайце гэтых мук
сваёй прадбачлівасцю шчырай,
бо не народзіць іншы гук
мая захопленая ліра.

Але калі на тым агні
згараць яшчэ раней,
чым здрада,
майго кахання карані, —
ну што ж...
Я буду нават рада.

Карагод пачуццяў

Неабходнае

Па кладцы вузенькай і дрогкай
іду супроць людскіх вачэй
да Вас. І нельга мне шпарчэй
па кладцы вузенькай і дрогкай.

А не ісці было б лягчэй...
Ды я жыву, пакуль нялёгка.
Па кладцы вузенькай і дрогкай
іду супроць людскіх вачэй...

Неймавернае

Не бачыць Вас — жаданая раскоша.
Сыйду з вачэй — і Вас пазбаўлю болю:
Няхай бы мы не стрэліся ніколі.
Не бачыць Вас — жаданая раскоша.

Жывіце доўга — Вы такі харошы,
а я кахаю цяжка: аж няволю!
Сыйду з вачэй — і Вас пазбаўлю болю.
Не бачыць Вас — жаданая раскоша.

Недасяжнае

Нам не сустрэцца ў Дзень сустрэчы нашай,
бо зноўку выпадае перашкода!
Усцешымся, пакуль яшчэ нам шкода,
што не сустрэцца ў Дзень сустрэчы нашай.

Вы не марнейце, бо віна не Ваша.
А недасяжнасць — чым не асалода?
Нам не сустрэцца ў Дзень сустрэчы нашай,
бо зноўку выпадае перашкода...

Чаму вы не побач

Чаму Вы не побач надоечы новай вясны?
А сонца так многа, аж вусцішна, што захлынуся.
Я ж толькі да Вас аднаго немінуча хінуся:
чаму Вы не побач надоечы новай вясны?

Няўжо Вас так доўга трымаюць зімовыя сны?
Пайшла б Вам насустрач, але размінуцца баюся.
Чаму Вы не побач надоечы новай вясны?
А сонца так многа, аж вусцішна, што захлынуся...

Кліча хлопец дзяўчыначку к сабе на параду

(Паводле народнай песні)

Мяне ты хочаш разгадаць?
Лягчэй не можа быць нічога:
калі «Забудзь!» прамоўлю строга,
ты не спяшайся забываць.

Ну, а калі пачну клясці,
пакрыўджу так, што й не бывае, —
скажы: «О, як яна кахае!» —
і ад сябе не адпусці.

Як паланянку сцеражы,
каб я няспынна прагла ўцёкаў
і пацяшалася здалёку,
што ты, нарэшце, мне чужы.

А ты ў адказ не патурай,
а проста будзь са мной не згодны! —
скажы: «Чужы? — Дык гэта ж родны!» —
і не марудзь, а — даганяй!..

Прадчуванне

А што, калі зараз адчыняцца дзверы
і з'явішся ты на парозе жытла?
І я не паверу, ужо не паверу,
што столькі чакала — і нават... жыла.

А што, калі зараз адчыняцца дзверы?..

Пяшчота

Пяшчота плешча цераз край
з маёй душы неспадзявана,
і я кажу табе: «Ўцякай! —
пяшчота плешча цераз край...»

А ты насустрач неслухмяна
ідзеш і просіш: «Не знікай!»
Пяшчота плешча цераз край
з маёй душы неспадзявана...

Незавершаны верш

Як ты шкадуеш мне цёплых калінавых слоў:
нават імя вымаўляеш аднымі вачыма.
Можаш мяне пакідаць ты мільёны разоў,
а назаўсёды пакінуць мяне немагчыма...

* * *

А гэтае жыта
нам хлеб усё роўна народзіць.
Хоць ты мяне ў ім
цалаваць не схацеў —
не пасмеў.
А гэтае сонца
як наша каханне — заходзіць,
але не знікае,
як мудры народны напеў.

Мы больш, чым кахаем.
Мы камень аб камень з табою —
гара да гары
і бяссонныя ўздыхі начэй.
І мне абдымацца
лягчэй з несхадзімай зарою.
О, мой велягур!
І табе не са мною лягчэй.

А хутка, мой любы,
з табой па чарзе мы сканаем.
Я недзе ў дарозе,
а ты — на чыіхсьці руках.
І ўспыхне сузор'е
над нашым зажураным краем
і будзе пакутаваць
потым за нас у вяках...

* * *

Якая ты харошанькая, Божа!
Які мы з табою: дзень і ноч.
Ты просіш: «Збоч».
О як ты просіш: «Збоч!» —
Я саступаю.
Бог табе паможа.

Але калі пад ветразем начы
ты да яго прытулішся бясплотна
і будзе Вам бязлітасна халодна,
тады ўжо я не памагу нічым.

* * *

Я ўсіх астатніх уздымала
таму, што падала сама.
Ды толькі так, як я кахала,
кахае верасень зіма.

І недасяжна, і так блізка.
І не пакінуць, не забыць.
Вось і гайдаецца калыска,
ў якой адвечны боль мой спіць.

Не разбудзіце ж яго, людзі,
той боль мацней, чым недавер.
Я так баюся, што мне будзе
яшчэ балючай, чым цяпер.

Я так баюся, бо на свеце
мне зразумела ўсё даўно.
І толькі вецер, толькі вецер
настыла стукае ў акно...

* * *

Г. А.

Не прасі палёгкі, мой каханы,
супакой ты знойдзеш у другой.
Не такія я гаіла раны.
Разлучуся, любы, і з табой.

Адчарнеюць хутка твае вочы,
і заб'ецца сэрца спакайней.
А мае рабінавыя ночы
стануць і журботней і цямней.

І калі аднойчы на пагорак
людзі панясуць маю труну, —
не заплачуць.
Проста пагавораць
пра мяне, гаротніцу, — адну.

Ой, няхай гавораць. Толькі б гэта
праўда не зрабілася манoй:
што любіла я ў сабе паэта
і цябе за тое, што не мой.

* * *

То не каханне — гэта катаванне.
І ты — мой кат — спраўляеш свой прысуд.
Вядзеш мяне адну на пакаранне,
дзе ўжо даўно сабраўся Божы люд.

Але найперш ты скажаш: «На калені», —
і я ўпаду. О, як жа я ўпаду...
І косамі, забыўшы пра сумленне,
той шлях да плахі чыста падмяту.

* * *

І з гэтай славай пражыву.
І гэту славу не адрыну.
І — непрыстойную жанчыну —
сябе з каленяў уздыму.

А можа й не! А можа й так
на гэтым свеце адкахаю —
і ўбачаць людзі, што ніяк
я ўстаць з каленяў не жадаю.

Узняцца раптам? Божа збаў!
Зусім дарэмная парада.
Бо той жа толькі і ўзлятаў,
хто хоць аднойчы нізка падаў!

Укладанне і падрыхтоўка да друку Алены Брава і Леаніда Галубовіча.

З кнігі «Маё невымаўля»

Наста КУДАСАВА

* * *

*вершалінаў вершалініі —
соснаў роспачнае sos —
я самотаю птушынаю
чую рытмаў вашых рост:
як жукамі-караедамі
словы пад карой свярбяць,
павучынай абэцэдаю
тчэцца вершавая бязь,
як радок бурштынам свеціцца
на хваінавай руцэ —
лес якубаваю лесвіцай
у нябёснае расце…*

* * *

*Заклятыя лютым пілоты,
салдаты ў шыхтах адзіноты,
старое прагорклае праўды
расхрыстаныя касманаўты…
Ляцеце! Сусветы вам пухам!
Айвенгі, магутныя гукам!
Найвышняга выраю горцы,
заклятыя лютым празорцы…*

* * *

*падушка — бо падаць
і тварам, і духам,
балючую вадкасць
з вачніцаў выплюхваць,*

*зрабіцца маленькай
і безабароннай,
абняць за каленкі
сваю абалонку*

*і слухаць, як вулей
капошыцца ў сэрцы,
пакуль не прачнуліся
дзеці*

* * *

*з бярвення ў воку маім
можна скласці хату
і жыць там,
і мацаць далонямі
дзверы шурпатыя,
каханых у ложак класці
бліжэй да сценкі,
каб шэры ваўчок
не ўкусіў за бачок,
каб і ім прызвычайваць зрэнкі
да жытла,
у якім і паліць, і кахаць
па-чорнаму,
бо колькі б дурную мяне
не вучылі вучоныя,
я ўсіх маіх высілкаў лес
адпраўляю на дровы,
і дзіўлюся дагэтуль сама,
але сон тут харошы,
здаровы.*

* * *

*падаліся лістападамі
ўсіх лістоў маіх адчаі
там дзе даверяюць радыё
не зважаюць на маўчанне
зазімую ж як даводзіцца
ў золаце вялікай моўчы
хай на стромах галалёдзіцы
падрасце мой дух сірочы*

* * *

*закунежыла б —
важнага, кніжнага,
толькі чую ўсім сэрцам —
не выжыву!
не ўратуюся — быць пераможанай!
моўкнік недатыкальны,
варожы мой!
чым ты прываражыў мяне, сцюжную,
што шалею ў пякучым нядужанні?
і за можнага межы
сплываю,
нечакана адчуўшы —
жывая…*

* * *

*выспяваем у спеве —
галасоў каласы.
не пытай, хто пасеяў
нас у полі пустым,
не схіляйся,
бо шэрань
хутка ўсходы дзяўбе, —
да астатняга зерня
спей сябе.*

Кудаса

*выдзьму твае спадзевы,
дзеі прыцерушу,
вусцішнай каралевай
выстуджу ўсю душу.*

*лепей адразу здайся
і не хавай ключы:
ад варажбы кудасы
моўкніку не ўцячы.*

*выцалую ўсе вершы —
заледзянее рот,
будзеш, жабрак бязвешні,
стыць халастым нутром.*

*я на кавадлах віру
лёс твой перакую —
будзеш насіць як вырак
злую любоў маю!*

Горадзе наш

*горадзе наш,
атулі, сагрэй,
але не судзі, не важ.
закрый ад людзей,
сам стань ля дзвярэй,
горадзе, схове наш…
дай нам даціць гэты лёс нагбом,
смутак наш забялі,
ты ж ведаеш, горадзе,
толькі любоў
трымае мяне на зямлі.*

Цеціва

*цела маё цеціва
робіцца ўсё напяцей.
хутка танчэе канва
музы,
жанчыны,
маці.
счэзне і спрыт,
і грым,
жончын забег,
і доччын,
толькі б трымаць жывым
пульс стралы
невідочнай.*

*зловяць свой верны рытм
часу ліхія арэлі,
цэль адамкнецца ўгары
і нехта стрэліць.*

* * *

*навальнічнаю сцяной
стаіць адчай.
як жа катаржна адной —
без ні-пляча!
абаперціся б на зліву,
як сцяну,
адпачыць бы ў караблі
чужога сну,
адпусціць бы ўсё, што зроблена
табой —
хай сплывае за парог
ракой рабой…*

* * *

*усе святыні — псам,
мышам і жабкам!
няхай люляюць псальмы
мяккай лапкай,
трымаюць вецер
выдыхам і ўдыхам
у келлях веццяў
вечных
дрэваў-мніхаў.
а ты кружы, ніжы
на восень восень,
ды прыйдзе Бог
сняжынкаю
на носе,
лістом сырым,
суніцай
адзінокай,
распяты ў кожным дні
навідавоку.*

* * *

*па ваколіцах-ваконцах
распускаю галасы.
восені камяк бяссонцы
папярок душы застыў.
хто ты, смутак раніцовы,
пераспелая раса?
словы
словы
словы
словы
сыпле мне пад ногі сад…*

* * *

*…а жнівень тут падае
проста на галаў
салодкімі зоркамі алычы
і з разгаданых жаданняў нашых
зорнае варыць сочыва,
ўціскаюцца дні ў жалудовыя цельцы,
дзверы замкнёныя на ключы,
і ціша такая,
што нават сабакі ад вусцішы выюць
па-воўчы.
і ведаеш,
быццам нішто ўжо не б'ецца:
ні дотыкаў ток,
ні сініца ў руках, —
што лепей бы скласці ўсе роспачы ў кош,
не бядуючы болей над коштамі,
і выйсці ў акно,
як выходзяць у восень —
услед за крылом камікадзэ-лістка,
туды,
дзе любоў залівае пакорліва кожнага
і не пытае навошта.*

* * *

*ні бліскучай змяюкай ракі,
ні жуком, ні вавёркай — нікім,
ні ў сабак на душы, ні ў дзяцей,
ні ў малітвах, ні ў кнігах — нідзе,
ні ў самоце пранізлівых станцый
не хачу,
не хачу я застацца.
ні на злосць, ні тым болей на біс
не хачу ў гэтай восені быць,
ні лістом, ні арэхам — нічым.
толькі спаць на тваім плячы…*

* * *

*цёплы хтосьці
пад скурай калоціцца.
цёплы, здзіўлены, хто ты?
непад'ёмная кашалоціца —
б'е хвастом адзінота.
вечар даўкім адчаем зумкае,
вінаградзінай болю.
Госпадзе, вось я — нічыйнарукая.
я не магу так болей.*

Павучынае

*Павучыны пявучы
даматканы радок —
з тонкіх нітак сугуччаў
праца роспачных ног.*

*Між натоўпамі малпаў
у краіне кратоў
праца ўпэўненых лапак
над сваім палатном.*

*Кволы восеньскі лётчык,
павучок-чараўнік,
быццам беларабочы,
я сную чыставік,*

*каб ляцела каметай —
чуйнасэрцых маяк!
Вечным бабіным летам
будзе песня мая…*

Марыя ВАЙЦЯШОНАК

Вышыванкі

Карціна Яўгенія Мукаўніна

Вечная вясна

Квеценню абсыпаюць голае галлё вербалозаў, сядзяць каля Магдаліны ў ейных нагах, пад плотам царкоўным немаладыя жанчыны. Раніцай, яшчэ холад бярэ, цісне за руку незнаёмцам, толькі што не пытаецца: «Ці не зарана, мае жанчынкі, памянялі сані на калёсы?»

Вёсны, вёсны. Усё лічонае: пяць пялёсткаў ружовых, сярэдзінка жоўтым — і на галінку жывую, не асыпяцца ў падол, не звянуць, калі не прадасі, гэта не маладосць. Толькі ў адной бабулі букет без кветак папяровых, — тавар — жывыя каткі на вярбе, ледзь зацярушаныя першым сонечным пылком.

Як праз парог пераступіць, адразу трапляю па гэтым холадзе вясновым да дваюродных сясцёр, і двойчы родных, і тройчы, і бясконца, ужо аўдавеўшых, немаладых. Скарэй, скарэй, я вас здыму, не трэба строіцца, апошні кадр! Але дзе? У якім мейсцы, каб жа аблюбаваным?

Сад! У пустым яшчэ садзе ўтрох, у нечым будзённым, шэрым. Леташняя трава сівой поўсцю.Такія рухавыя заўсёды, век ім няма часу, а тут не спяшаючыся, падыйшлі, каб патрапіць, лучыць у такую рэдкую хвіліну часу, што выпала — любілі здымацца.

І можна здагадацца, што ў садзе вясна па тым, як сёстры падышлі да яблыні; дрэва, пэўна, прачнулася — яны чулі: па-жаноцку, цнатліва, плячо да ягонага пляча, сталі, быццам ужо настроіліся здымацца, абцерлі вусны, наламаўшы здзіўленае брыво — згадзіліся застацца ў маёй вечнасці, як стой, у тым самым, будзённым, у чым да каровы, ці да свіней, нічога адмысловага — з даверам.

Але што ў рукі? Што ў рукі ўзяць?

Наламала каторая з іх некалькі галінак з коцікамі каля хляваў дзеля прыгажосці, вядома: да валасоў ці да твару, да сачыка, да паўбурносіка, коцікі з-пад снегу, маразоў, з-пад доўгай зімы, як за пазухай каторай з сясцёр беражоныя.

І наогул, нязвыкла без нічога ў руках, ці каб быццам дзеля забавы, каб выдавалася, што час бавіцца.

Дрэва ці куст, ці кветка — за галінку трымацца, як дзіця за руку.

Толькі праз гады, разглядаючы здымкі, заўважыла, утрапеўшы: сёстры перадавалі букет адна адной, калі я пераключала новы кадр.

Мая ты вербачка...

Эскіз да партрэта

Святлане Кліменценка

Атрымліваю паштоўку. Почырк буйны, з кучарамі, бы лістота дрэва.

Як звычайна, «в первых строках...» — падае мне пад ногі першы... другі... трэці жоўты ліст, цэлы тэкст, што прыйшла восень. Тэкст з вензелямі — ужо падарунак. Словы падабраныя, як упрыгожанні, дарагія, калі пішуць навечна, рыхтык, як пішуць на помніках. І ў канцы: «Прабач, пасля ўдару рука слаба служыць!»

Святлана?!

Ядледзьве пазнаю...успамінаю хутка... У мяне хустка на плячах, раблёная, вядома, дзяўчына з Пушчы. Яна ідзе ззаду, збоку, яна круга, выратавальнае кола рук ейных, уперад, уперад да рэдактара ў кабінет, да Андрэя Коласа. Што гэта ёсць? Я, надзіва, не губляюся: вясковая настаўніца, дачка польскага асадніка, адразу ў сталічную газету, орган ЦК?! Колас прыняў з ейных рук у рукі, як на пасад.

Так яно і было: мы ў газеце, як замужам, дзень — ноч, дзень — ноч, і па любосці, як кажуць.

Перад гэтым «пасадам» у рэдактара спачатку было высокае крэсла трактара.

Разводдзе, туман умінаўся пад калёсамі, як коўдра, ці можа гэта ўжо аблокі? Зямлі не відаць, калёс таксама, толькі гэты «пасад» — высокае сядло, і над усім. Пільна трэба дастацца да даяркі, кандыдата ў дэпутаты — першая камандзіроўка.

Яна ўзяла мой матэрыял і перапісала, стрэсла з шырокай сваёй спадніцы на падлогу, як шалупакі, мае начныя, пасля паездкі, журналізмы. Ёй хацелася прышпіліць даярцы ў валасы дзьмухавец, і каб кожны абзац пачынаўся гучным акордам. Я не бачыла там на мейсцы дзьмухаўцоў, там наогул не было колераў, гукаў, акрамя трактара з высокім сядлом, не было ценяў, акрамя майго, як прывід.

Асабліва вандроўка назад: мяне падабраў на Мінск дальнабойшчык, аўтобусаў ужо не было. «Спявай, а то засну» — застагнаў у дарозе. Два смяротнікі, ноч, і «товарищ, не в силах я вахту держать...». На развітанне паціснуў руку, маўляў, ну вось і «адкачагарылі» разам. Вось аб кім хацелася напісаць і аб трактарысце.

Святлана пачала здалёк, бліжэй і бліжэй, бы музыка на вадзе, і стаіш, абліты святлом поўні, човен срэбны, мандаліна, і мовы не чутно, бо гэта не аб маім нарысе, а музычнае шоў.

Заўсёды некага носіць на руках, апякае, захапляецца ў рэдакцыі, на вуліцы, у камандзіроўцы. Хустка-крыпанка спадае з галавы ад вечных памкненняў, і наогул — у высшых сферах хустка не ў модзе, там звычайна лаўровы вянок або німб. Век камусьці нясе ўцеху, ці спагаду, спяшаецца, вітаецца здалёк, ужо побач, ва ўсёй постаці нешта мацярынскае, вечнае, усміхаецца, ніколі, каб ёй здрадзіў голас, сарваўся на крык, на свару. Быццам яна жыве непрэч адарваная ад карэнняў быцця: нястачаў, бедаў, скрухі.

Ідучы па калідоры рэдакцыі, доўгім, вузкім, галаву не павярнуць, як воўк, раптам чуеш з ейнага кабінета голас, смех, шчэбет, спынішся, пастаіш, як у сусветнай прыбіральні, таксама усміхнешся і пойдзеш далей, не адразу адрозніш, што запазычана, што тваё, калі спрабуеш быць добрым да ўсіх спарадку і па-боску.

Апошнія хвіліны, вось-вось падымецца фіранка занавесу на сцэне. Не, занавес не падымецца, бо яе яшчэ няма.

Амаль заўсёды заходзіць у залу (любую!) спазніўшыся, як гаспадыня, якая, можа, сустракала важнага госця, а можа, трапіўся бадзялы кот ці сабака, і з ім не ўдалося хутка развітацца. Азірае ўсіх вяльможна, так ідуць пад апладысменты, павольна, уборыста, маўляў, усё добра, усё абавязкова адбудзецца, чаго чакаеш. «О, гэта нехта з вядомых!» — і супакойваюцца.

Яе мала хто ведае, як не ведаем імёны добрых анёлаў ці так каго яшчэ. Заўсёды прычасана, сціпла, вытрымана ў стылі актрысаў нямога кіно ці каралевы англійскай, ці, можа, проста прыбраўшыся на сеанс да мастака, каб закончыць замоўлены партрэт.

Яна несла ў залу перад сабой у абедзвюх руках настрой, як самае галоўнае блюда на гэты святочны час.

Не шукае вачыма знаёмых, таварышаў, сяброваў, проста пануе, святкуе з тым, хто трапіцца побач, каб усім хапіла ўвагі, як каралева. Гаворыць, не саступаючы ніводнаму «замежніку», і толькі па-беларуску, перамяжаючы гаворку кароткім смехам, бы такуючы — запрашае ў сумоўе.

Не здрадзіш,
не згубіш
мову, на якой любіш.

Ніхто асабліва не дамагаўся ейнага сяброўства, зычлівасці, аніхто і не сумняваўся — яна побач, заўсёды. Яе кідалі ў бядзе, забываліся на яе — яна будзе там, на тым мейсцы, дзе ты быў шчаслівы, гэта магчыма, будзьце ўпэўненыя. Побач з ёй адчуваеш сябе нашмат маладзейшым, і справа не ў гадах, проста ты не дарос яшчэ да ейнага стану, правілаў жыцця, да ейных галоўных змыслаў.

Яна ідзе па зале, як па садзе, у якім ніколі не бывае ценяў, ніколі не хавае вачэй — яна ўсіх любіць. І ледзьве ўмоўнае чаканне на твары, чаканне чарговага цікавага героя для газеты.

Ледзь знаходжу даўно запамятаваны нумар ейнага тэлефона.

— Прывітанне! Колькі цяпер часу? У мяне спыніўся гадзіннік, а мне трэба ў рэдакцыю...

Мой самы ўлюбёны час, калі лета, ты сядзіш у садзе, п'еш гарбату. Тонка звіняць сухое паветра, бы зярняты ў спелай макавай галоўцы; поўны бутон ружы, цельца цяжкае, цёплае, цэлая прыгаршча, бы злоўленае птушаня; дымны дух пахнючага тытуню; замецены сцежкі сухім лістом, хаця да восені далекавата.

Спякота.

І голас далёкай навальніцы, бы лёгкая трывога...

Габелен

Андрусю Горвату

Ідзе з аўтобуса, як дзяўчо: заплечнік, рукі вісяць, уходаўшыся. Набліжаючыся да хаты, паскорвае крокі, ужо яна як не бяжыць, бачыць здалёк сваю работу, немач пакінутага жытла. Бяжыць. Спыняецца раптоўна, углядаецца, бы з цемры, не зводзячы вачэй з вокан, углядаецца, як у твар.

Маё лецішча насупраць, бачу Тамару з вакна. Я да Бога: «Божа, памажы ты ей, Божа шчыры, памажы...» Іншы раз, каб толькі дзверы яна ў сваёй хаце адчыніла, яна мне быццам толькі дзеля самой хаты.

Наведваецца з горада і малодшая сястра, і брат. І раптам іх ужо і няма, зачынена хата. Не бачна было, не чувалася, каб збіраліся, складалі на падворку торбы, і нязвыкла, каб разам.

Так узлятаюць птушкі, вялікія птахі, займаючы, асеўшы, вялікую прастору.

Пасля іх доўга пустуе луг, поле.

Ноччу пакінутая хата асядала, падбіраючы пад сябе сходкі, бы босыя ногі пад спадніцу. Стары плот рэкне, нахіліўшыся да дрэва, утрымаецца, задрамаўшы на вахце — стары вартаўнік з надламанай кавялой. Начныя гукі, з падполка, з гарышча, цвік зварухнуўся, сцяўся, як хлуд, у дошцы, мыш, размінаючыся з пацуком, зачапіла хвастом семя чарнакораня і ходу ў падмурак.

Ападаюць на зямлю пад ногі празрыстымі матылькóвымі скрыльцамі карунковыя дошчачкі, аздоба веранды.

Вось-вось напятая нітка, апошняя сувязь з вёскай, пырсне, парваўшыся, і мне па вачах драцiной.

Няўжо і Тамара, якая вырошчвае яблыню з зернюка, пакіне вёску?!

Мяне, жывучы напроці, цешыць ейная крыклівая гаворка, незласлівыя сваркі з сястрой. Голас гілёвы, то тут, то там, то ў небе. Па тэлефоне ён няўпэўнены, скамячаны, бы

з кішэні, яго трэба яшчэ доўга мяць у руках, хукаць, саграваць сваім дыханнем, качаць, бы цырубалку, свістульку з гліны.

Малодшая раз-пораз ідзе ў сад, пад яблыню, шукае яблык, падыме, абатрэ аб крысо швэдра, круціць у руцэ — з якога боку лепей укусіць? Асалода расцякаецца, капае далоў, яна ўскідвае цёмнае брыво, дзівіцца смаку плода, быццам толькі што першы раз пакаштавала, стоячы побач з Адамам пад райскім дрэвам.

Тамара болей за работай, а то спыніцца ў садзе ці ў агародзе, нічога не робячы, каб набыцца тут, насілкавацца, вачыма, жыватом. Бягом і бягом, спяшаецца заспець пагоду, матчына цяпло, яна яго яшчэ адчувае.

Іншы раз толькі прыехаўшы, і заплечнік не зняла, глядзіць, як тут, што без яе нарабілася, градам, ветрам, дажджом, шукае вінавайцаў, углядаецца нізка, бы яны, сляды, ёсць, недзе тут, пахаваўшыся.

Высвецілася праз хмары вось толькі гэтая пляма на панадворку. Сёстры выходзяць на сонца, чуюць яго ці седзячы за швейнай машынкай, ці з пруткамі, ці гатуючы ежу, выходзяць на ганак, як на ляток, асядаюць на сходкі, пераступіўшы парог. Гэтак і на дождж. І сонца, і вецер, і дождж прыходзяць да хаты, да іх — вёска амаль пустая.

Малодшая, рукі на каленях, глядзіць перад сабой, нерухома, доўга, села асобна, спіной да спіны хаты. Яны ўсе яшчэ, як дзеці, туляцца да хаты, а яна нядужа, яна, як стары чалавек, ей патрэбна помач.

Ізноў іхнія галасы, крыкі, як у птушак — у час гнездавання. Конь Орлік сарваўся, ланцуг ззаду, ляціць па вёсцы, стук капытоў стэпам, пыл ці дым успамінаў. Каня таго ні збыць, ні трымаць, брат пакідае яго ў суседняй вёсцы да выхадных. Звычайна ідуць дамоў напрацаваныя, ёкае селязёнка, і чалавек хакае, дыхаючы — упрогшыся абодва. А то рыхтых выява: конь вядзе гаспадара, трымае, цягне гужам назад, да зямлі, і па зямлі. Той і не ўпіраецца, моўчкі, пакутліва, бы ранены гарадской спакусай, адна нага яшчэ ў стрэмені.

Конь памятае дарогу дамоў лепей.

Тамара ўскочыла з агарода на ганак — дождж! Рукі развяла, трымаецца за касякі дзвярэй, распята, аслабанёна, і сястра побач. Ужо ім нічога не рупіць: дождж, ну і добра! Ая-яй, сена змочыць! Ая-яй, бульбы не ўкапана — ужо гэта іх не турбуе. Гэтай вясной яна клінок зямлі запусціла, ляжыць, дзіка ўтравеўшы.

Стаяць у дзвярной раме, дождж, дзверы з шырокім налічнікам, і з акладам. Дождж цёплы, у гэтых водах, як па мне, дык, нараджаецца гарадскі чалавек, мне амаль малазнаёмы, не згадаць, якім ён будзе. Стаяць такія свойскія, усё тут іхняе: і хата, і зямля, і рэчка побач, і лес.

І шалупакі яечка яшчэ пад нагамі, з якога вылупіліся.

Увечары Тамара, адыходзячы на аўтобус: «Усё! Кіну! Хай зарастае! Во малодшая наша ў горадзе: ідзе з Камароўкі, бульбачка ў пакеціку, букецік у руцэ! І харашо! І я не буду ірвацца болей!»

Работу ў горадзе няцяжкую мелі. Гэта, як той казаў, каб толькі дабыцца да апоўдня, як было кароў пасучы, чаргу адбываючы, а пасля палудня, абы сонца павярнула, ужо скора і дамоў.

Ходзіць па садзе, па полі, па завулках старая жанчына — ВОСЕНЬ, адхінуўшы хустку са слабага вуха: ці паюць тут людзі жніўную? Ці чуваецца тут мова?

Сад. Сад яшчэ трымае ліст. Яблыні, жоўтай рэддзю ахутаны галовы. Сад у задуменні. Сад у маім вакне, не пералісніць старонку да зімы.

Вецер яшчэ лёгкі, сухі, перабірае кожны ліст, не чапляецца за вугал хаты, не скавыча.

Тамара выйшла з дачкой, вытрасаюць посцілкі, расцягваюць, прастаючы, памытую ў шклянкі, туга трымаюцца за абодва канцы. Тамара адкінулася назад, цяжэйшая, перацягвае дачку, раз-пораз, важка, усім целам правісае, усміхаючыся, бы на мужчынскай руцэ, у танцы, галаву набок, гледзячы ўніз, ці не завысока паднялася спадніца.

Час запавольваецца, дранцвее, спыняецца.

Габелен! Ад ганка да хлявоў!

На сходках спынілася малодшая сястра, трэцяя постаць, стаіць быццам блізка, а тварy не відно, у цянёку жыве.

Ужо яны ў садзе сярод дрэў, прысадзістыя, постаці старых яблынь каржакаватыя, пераходзяць з мейсца на мейсца, мяняюцца невыводнай прыгажосцю, моцай.

Да кроснаў! Уток... прапускаю ўточную нітку... авечча воўна... дабаўляю срэбную... не, залатую... раскрыпаць зляжалы ў куфры маток, зацснуўшы знойдзены кончык вуснамі, як залаты радок «і тчэ, забыўшыся, рука, цвяток радзімы васілька».

Мільфлёр! Бёрда ад сябе, бёрда на сябе! Чоўнік выслізвае з рук яшчаркай — яны ўсе зноў скрануліся, як ад ветру, вытканае цяжкае палатно.

Тамара пацяжэла, памажнела, прывёзшы ў хату дачку з дзецьмі, быццам яна ўжо займае больш мейсца на зямлі, ідзе шырока, усіх вядзе за рукі, побач, і за плячыма, ашчапіўшыся за шыю, унучка.

Козы суседскія ўлезлі ў агарод, яна закрычала з сілай, моцай сямейніцы, з моцай сваёй бальшыні ў хаце. Ужо ёсць ёй з кім абгаварыць суседа за патраву, злосцю насілкавацца, каб нават і не здароўкацца потым з нядзелю.

Спеліцца ў ёй, як на сонцы: крыкам, лямантам — і зноў усё добра.

Сонца поўдня перакулілася праз страху, асвяціла ганак. Дачка бягом з місай, якраз вада нагрэлася і высушыць лёгка, дзіцячае адзенне марлёвачкай з даёнкі, пахне малодзівам.

Малодшая выйшла, хуценька тут і села на прыступку, падабрала ногі пад спадніцу — рэжа яблыкі пасушыць, спяшаецца, каб заспець кароткае асеннае сонца.

Тамара туды-сюды, блісне вачыма маланкай сярод яснага дня — спаліць! Вось дачка, маўляў, нічога не памагае, а скора назад, у Маскву, сядзіць дзень-ноч, вяжа і вяжа швэдру, крыпаецца і крыпаецца, моўчкі, ні да кога не гаворачы, а трэба збірацца, дома б скончыла!

Тая спяшаецца ўплесці, увязаць і сваю дзіцячую сваволю ля маткі, і гукі хаты, і пахі, і матчын голас, зык, крык, разлічаны на вялікую адлегласць, на лес, на поле, звязаць з галасамі сваіх дзяцей, моцным вузлом, да высокай актавы роднасці. Спяшалася.

Перад самым ад'ездам, ужо і хату зачынілі, Тамара, уся гарачая ў твары, схапіла ўнучку падпаху — і на воз! Якраз брат бульбу выбіраў, ехаў, унука — на каня верхам запіхнула!

У гэты дзень яна ім печ цепліла, адмыслова, хаця яшчэ і цёпла, каб паглядзелі на жывы агонь у хаце — ГНЯЗДО АГНЮ, каб ведалі смак варыва, каб раскаштаваліся... а можа яшчэ яно..., а можа..., а можа..., а хто ведае наперад...

І мне было няволле пакідаць радавое мейсца ў пошуках любові большай, за тваё сэрца, цёця Марыля, у якой гадавалася...

У снежні Марыя Антонаўна Вайцяшонак адзначыла свой юбілей. Сакратарыят Саюза беларускіх пісьменнікаў і «Літаратурная Беларусь» сардэчна віншуюць свайго паважанага сябра і жадаюць ёй новых сонечных вёснаў!

Нябесны ровар

Зміцер КОПАЦЬ

У Ігара ёсць нябесны ровар. Сам ён дакладна не помніць, калі і як той у яго з'явіўся. Тыя ж, хто знаюць Ігара, кажуць, што лятаючы ровар быў у яго заўсёды. Ігар з гонарам дэманструе яго незвычайны колер блакітнага летняга неба. Паказвае чырвоныя лямпачкі, якія зіхацяць, каб яго не зачапілі ўначы самалёты.

Пачатак

Ігар выходзіць у наш двор у джынсавым камбінезоне, садзіцца на ровар і ўзлятае ў неба. Вух-вух-вух...Яго доўгія валасы касмаціцца, разлятаюцца ў бакі, і выглядае ён, бы сапраўдны байкер.

Але насамрэч гэта трошкі не так. Нарадзіўся Ігар у невялічкім двары Завадскога раёна Менска. Ніхто дакладна не ведае, колькі Ігару гадоў і колькі ён жыве ў нашым доме. Разам з Ігарам вырасла некалькі пакаленняў падшыванцаў. Хлопец ён надзвычай добры, бяскрыўдны і з лёгкасцю дзеліцца самым дарагім:

— Трымай, толькі глядзі: не падразай самалёты — яны табе гэтага не даруюць! Вернуцца мой ровар з войскам шукаць...

Вух-вух-вух — і ты ляціш у неба, з усёй сілы ціснеш на педалі славутага ровара. Гарады, лясы, ну і вядома ж — аблокі: пухнатыя і салодкія, як вата ў менскіх дзіцячых парках. Потым ціхенька, каб не нашкодзіць ровару, ідзеш на пасадку. Уніzе ўжо Ігар хвалюецца, крычыць табе—лахтамону гэткаму: трэба ў час тармазіць, садзіцца не на асфальт, а на траву! Лаўчэй, нябога!

— Дзякуй, Ігар! Шыкоўна было! — вяртаю «на радзіму» святую каштоўнасць.

Вялікі, шырокі ў плячах Ігар: стаіць ганарлівы і шчаслівы, як маленькае-маленькае дзіця:

— А ты добра кіруеш! Яшчэ захочаш — калі ласка! Ну, бывай, браце... Я паляцеў!

З кожным здарэцца, і Ігар таксама трапляе зрэдчасу ў аварыі: сур'ёзныя і не вельмі. Калі гэткае здараецца, на ўвесь наш двор чуваць жахлівы лямант: «Ратуйце!!!» Звычайна аварыі дробныя... Але Ігар грукаецца на зямлю з усёй моцы, як той мядзведзь, і замірае. Калі збяжыцца пабольш дзятвы — гора-волат падымаецца з зямлі, абтрасае налiпшыя да пяску і неяк хвалюючa-саромечыся кажа: «Ледзь выратаваўся! Вы бачылі? Пашанцавала! Паспеў стырно перакруціць у час ды выляцеў праз раму... Добра, што ровар цэлы!» У аблоках усё ж бяспечней, чым тут па дварах гойцаць, менш перашкодаў — такая ў яго філасофія. Свой ровар, вядома, Ігар бяражэ больш, чым самага сябе.

Але неяк атрымалася і насамрэч надзвычайнае здарэнне... Ігар добра падзёрся скурай аб асфальт, нават тварам. Мы ўсе пабеглі па кватэрах: хто — па бінт, хто па зялёнку, ёд ці спірт. Што лягчэй ухапіць, каб бацькі не падцікавалі і не чапляліся з пытаннямі. Потым усім дваром распачалі «рабіць хуткую». Ігар тыдзень хадзіў увесь у зялёнцы, як нейкая балотная істота з дзіцячых казак. Нават не выносіў на двор пабіты ровар: «Трэба трошкі падрамантаваць, і яму таксама дасталося...» Сумна было амаль тыдзень не чуць у двары прыемнае: «Вух-вух-вух»... Але больш, чым тры дні, Ігар без ровару не вытрымаў і выцягнуў яго з пад'езду...

Сям'я

Сям'ю Ігара ўсе добра ведаюць. Яна малая. Схуднелая, маленькая, як вераб'іха маці Ігара — і ёсць усе яго сваякі. Спілася яна яшчэ ў той час, калі пра мяне нават яшчэ не марылі бацькі. Дарэчы, так кажуць дарослыя. Бацьку ж Ігара ніхто на вочы даўно не бачыў, але ўсім вядома, што той жыве ад турмы да турмы. Цяпер, відавочна, перыяд турмы. Маці працуе прыбіральніцай суседніх дамоў і неяк цягне гаспадарку.

Сапраўдная ж сям'я Ігара, як аднойчы прыкмеціла цётка Зіна, што жыве ў маім доме, — гэта мы, вулічныя. Уся дваравая малота — нібыта суродзічы. Ігар незваротна прыняты ў наш дзіцячы кагал. Было так, што яго ў сям'ю ўводзілі яшчэ «старшыя» — хлопцы, якім гадоў па 15–16. Але для нас яны ўжо зусім дарослыя. Хтосьці канчае школу, хтосьці працуе ўжо ці пачынае працаваць. Нашыя «старшыя» ўсіх добра папярэдзілі, што крыўдзіць ці ліха жартаваць з Ігара — сувора забаронена. Так яно і павялося. Калі нехта наважыцца на гэткае злачынства — можа добра атрымаць нават не ад старшых, а ад сваіх жа. Напрыклад, ад Сярогі Коласа ці ад Сявішчэўскага.

У нашым двары амаль усе хлопцы жывуць адной хеўрай. Іншыя ў раёне нас ведаюць і баяцца, таму і Ігара не чапаюць. Хоць калісьці і здаралася. Тады біліся — сценка на сценку нават хадзілі. Сам жа ён, сярод нас — звычайны хлопец. Вялікі, нязграбны... Але бяскрыўдны, як той матыль. А мы яго самая сапраўдная абарона!

Трошкі нават і смешна. Іншым разам: маглі і паміж сабой пасварыцца –амаль ні за што, за паўслова... Колькі бачыў, як мярзотна кроў бяжыць цуркам з носу праз горкія слёзы. Але Ігар быў тым, што яднала ўсю нашую хеўру. Нават самыя разгульныя і бандыцкія хлопцы баранілі Ігара і яго ровар. Маўляў, і ў нас ёсць свае святыя звычкі. Вось як!

Майстра

Я таксама ганяю на ровары Ігара. Мне падаецца, што мы з ім сябры. Сёння зрабіў шыкоўныя канапкі са свежанінай ды сырам і прэзентаваў іх Ігару. Ён падміргнуў мне і ціха ўзяў. З прагай адкусіў, прымружыў вочы. Прыемна глядзець, як Ігар жуе. Ён усміхаецца, і я таксама.

Потым кажу:

— Ігар, ну цяпер дай пракаціцца!

— Я ўжо ўцяміў, што твае канапкі не проста так — хітруга-спрытнюга... Але смачна было вельмі — дзякуй табе! Бяры ровар! А я пакуль да Майстра зайду: трэба аб нечым пагутарыць.

Майстра — гэта сівы стары, імя якога ніхто ніколі не ведаў. У яго кучастыя бровы, сівая доўгая барада і тонкія белыя валасы. Ён з'яўляецца на лаўцы як зніадкуль — у белым капелюшы і з кіем. Альбо проста ў снежнай кашулі з бавоўны. Сядзіць. Ціха, неяк па-казачнаму таямніча, бы ўсё навокал спынілася. Глядзіць кудысьці далёка-далёка. Але толькі пакліча яго — у вачах адразу з'яўляецца і добры, і хітры агеньчык. Не інакш, мясцовы дзед-барадзед:

— Што, валацугі малыя? Як яно там?

Ігар таксама падыходзіць да Майстры, і паразмаўляць з ім любіць больш, чым астатнія. Гамоняць яны з большага сам насам. Аднойчы маці выйшла ў краму, а калі вярнулася, расказала мне, што стары зусім здурнеў — ганяе вакол лаўкі на ровары.

Працяг на наступнай стар.

Нябесны ровар

Працяг.
Пачатак на стар. 13(7).

— Вух-вух-вух!

Я прасунуўся ў акенца: і сапраўды — Майстра круціць педалі! А збоку ціха, неяк святочна і ўрачыста стаіць Ігар... Падалося, тады ён быў шчаслівы-шчаслівы. Сам Майстра выпрабоўвае яго ровар!

Мой новы сябра

У школу маці дае трошкі талераў — купіць булачку з сокам. Але я тыя грошы адкладваю, і праз два дні ўжо набываю пачак духмяных цыгарэт. Ды і школу люблю сачкаваць. Той яшчэ бадзяга! Магу і адзін — без сябра ці якой там кампаніі. Але больш люблю рабіць гэта з Ігарам. Мы сядзім дзе-небудзь на траве ці, калі восень, у пад'ездзе і смачна зацягваемся. Асалода! Гэтым разам было ў пад'ездзе.

Мне вельмі прыемна пачаставаць Ігара цыгарэтай — зусім як дарослы, шчыра працягваю:

— На, палі!

Ігар выцягвае адразу тры — дзве за вухі, адну запальвае.

— Ты ведаеш, — кажа ён. — Мне без тытуня нельга... Цэлыя дні на ровары — пад вечар ногі самі не свае. Папалю — адпускае.

Раней Ігар кожны месяц уладкоўваўся на новую працу. Такая была ў яго асаблівасць. А потым працоўнага пакутніка прынялі ў нашу свойскую краму каля дома, на пасаду грузчыка. Кожным вечарам ён спяшаецца на працу. Працуе Ігар паўдні: вух-вух-вух-вух — я на працу! Не сумуйце — хутка сустрэнемся! Яго ўжо чакае начальніца і мая суседка па пад'ездзе Наталля Карлаўна, яна працуе загадчыцай у краме:

— Ну, Ігар, стаў свой ровар на складзе, бо многа тут швэндаецца, ды хутчэй за працу!

Ігар заводзіць ровар і пачынае працаваць. Ён ад прыроды дужы, ну як той зубр, і цягне з усмешкай цяжкія скрыні з ежай, нібы саламяныя кошыкі:

— Куды ставіць, Наталі Карлаўна?

Наталля Карлаўна на яго не злуецца. Калі яму падабаецца Наталі — дык Наталі. Таксама прыгожа. Пасля працы Ігар не цягнецца дахаты, ледзь рухаючы нагамі, як мой ці Генкаў бацька. Шпарка пад'язджае на ровары да нашай хеўры:

— Ну, гультаі, запаліць ёсць? Працоўны чалавек пытаецца! На вашыя пенсіі ўвесь дзень зарабляў! А як жа ж!

Мы з Ігарам сядзім на прыступках нейкага шэрага пад'езду, і я прагульваю школу.

— Ігар, а чаму менавіта ровар? — ціха пытаю.

— У сэнсе?

— У сэнсе, што гэта мог быць матацыкл ці там «Камаз» які...

— Цяжка сказаць, — загадкава ўсміхнуўся Ігар. — Але ў мяне ніколі не было ровара, а яго вельмі-вельмі хацеў... Ведаеш, як хацеў? Ух як! Прагнуў — не хацеў! Вось і вырашыў захапіць ровар з дзяцінства, каб ён усё жыццё быў са мной. Ды і што я без ровара? Проста Ігар.

— Зусім не проста.

— Зусім, — з усмешкай ціха пагаджаецца Ігар.

Ала Пятроўна прыйшла ў клас з нейкім хлопчыкам, падобным на сланечнік — з вясёлым круглым тварам і чорнымі валасамі. Чорных сланечнічкаў, вядома, не існуе, можа, калі толькі лісты паабгараць на спёцы, але мне гэтае параўнанне спадабалася. Хлопец быў трошкі засмучаны і збянтэжаны.

— Знаёмцеся! Гэта Ягор Барысаў — наш новы вучань! — гучна аб'явіла вучыцелька.

Мой сусед Генка Люлькін сёння ці то захварэў, ці то бадзяўся дзесьці без мяне... Таму Ала Барысаўна прапанавала хлопцу садзіцца побач са мной.

— Здароў! — праз хвілю падміргнуў мне новы сусед.

Гэта мне спадабалася, і я таксама шчыра адказаў «сланечніку»:

— Ну, віншую з новай школай!

Я не мог паверыць свайму шчасцю: дома ў «сланечніка»-Ягора было ажно два ровары! Нейкія цудныя новыя мадэлі «Бусел» — з тонкімі коламі і хуткія, як каршуны. За тыдзень, мне здавалася, я накатаўся на ўсё жыццё: ногі гудзелі ажно да слёз.

Ягор з'явіўся быццам зніадкуль. Раптам апынуўся ў суседнім доме. Маўляў, бацькі здымаюць кватэру. Дома ў іх яшчэ была «Дэндзі» — шыкоўная некалі прыстаўка. Ровары і відэагульні непрыкметна нас вельмі злучылі, не сачыў, як і час бяжыць.

Я іду з крамы з замоўленым мамкай батонам. З-за вугла раптам выязджае на ровары Ігар:

— Прабач, што я знік! Шмат часу ў небе — шукаю сваё шчасце... А ты што рабіў, гультай?

Прабачэнне за нечаканае знікненне павінен быў прасіць я, таму Ігар мяне зусім збянтэжыў:

— У нас новы хлопец у класе — Ягор...

— А! Такі цікавы хлопец з чорнымі валасамі, падобны на сланечнік?!

— Так, — усміхнуўся я.

— Бачыў вас з неба колькі дзён таму. Не знікай больш!

Адчуванні

Я не ведаў, як расказаць Ягору пра Ігара... Па-першае, трэба было іх пазнаёміць, калі не я — гэта зробіць нехта іншы. Па-другое: я лічыў Ігара сваім сябрам і нават гэтым ганарыўся, таму вельмі хацелася адкрыць сваю маленькую таямніцу Ягору. Але ў той жа час і саромеўся. Чаго хаваць — было нават трошкі страшна.

Я іду ў школу, навокал усё шэрае, і ўся гэтая журбота расцякаецца ў лужынах... Я гляджу сабе пад ногі і плятуся, як тое медзведзяня.

— Нос вышэй!

Паднімаю галаву і раптам бачу Майстра.

— Як справы, чаго такі гаротны?

— Так...

— Ты ведаеш — Ігар па табе сумуе... Амаль кожны дзень да мяне прыходзіць, скардзіцца. Ён жа ўсё гэта па-асабліваму робіць. Кажа, што ты апошнім разам яму штосьці з хуткасцямі напартачыў, і з роварам бяда, — Майстра ўсміхнуўся і закруціў вус. — Ну, бывай, хлопча — ты і без мяне ўжо на першы ўрок спазніўся!

За хвіліну да пачатку матэматыкі я паспеў прыбегчы і сеў за парту... Ягор спазніўся на некалькі хвілін і нешта прабурчаў вучыцельцы, што дрэнна сябе пачувае. Я не вельмі ў гэта паверыў.

— Ты не хвалюйся, — на вуха бадзёрым шэптам запэўніў мяне Ягор. — Усё са мной добра... Ты ведаеш, учора бачыў вашага мясцовага фрыка — Максіма, здаецца, вось ідыёт!

Максім быў мужчынам пад пяцьдзясят, прайшоў Афган. Мянушка ў яго была адмысловая — Кілер. Ён мог проста выйсці на ганак пад'езда з цацачным аўтаматам ці з гранатай у руках ды пачаць страляць па ўсім навокал. Кожнае яго такое з'яўленне было адметным — вакол сябе Кілер збіраў процьму дзяцей і пачынаў сваё паляванне на жывых суседзяў... Ягор смяяўся да слёз. Мы самі столькі смяяліся з Кілера, што потым нават чыхнуць было цяжка — жываты балелі ад напружання. Але смех Ягора падаўся мне вельмі злым. Я з горыччу зразумеў, што маё сяброўства з Ігарам застанецца для яго таямніцай.

Здарэнне

Ноччу я вельмі кепска спаў. Мроіліся нейкія здані і пачвары, па некалькі разоў прачынаўся ў сполашнай дрыготцы... Начны кашмар скончыўся, але ў школу я прыцягнуўся як мядуза без вады.

Пасля першага ўрока да нас забег хлопец з суседняга класа. Шчокі яго былі пунцовыя:

— Ігар памёр! — выгукнуў ён і пабег далей, напэўна, паведаміць страшную навіну іншым.

Я згарнуў усе рэчы ў заплечнік і пайшоў дахаты. У кватэры стаяла маці і разгублена, з трывогай зазірнула мне ў вочы. Я, ужо, здаецца, дарослы, прыхінуўся да яе худога пляча галавой і заплакаў...

Толькі праз некалькі дзён даведаўся, што здарылася. Ігар выйшаў на двор з роварам і пачаў збірацца ў неба... У гэты самы час па двары ішоў нікому незнаёмы п'яны мужык. Не спадабалася яму, мабыць, тое самае «Вух-вух», якім Ігар суправаджаў усе свае ўзлёты.

— Што ты гэта робішь, дурань? — спытаў ён.

— У неба лячу, дзядзечка! У мяне тут ровар блакітнага колеру... Мяне Ігарам завуць, а вас?

— Буду я яшчэ з рознымі дэбіламі стасавацца! — адказаў мужык. — Ровар, кажаш, Ігар?! А ну, дай сваё лайно — пракаціцца!

— Аніякае гэта не лайно... Вы вось самі паспрабуйце! Цудоўны ровар!

— Ага, зараз... Вэх-вэх-вэх! — мужык ажно разрываўся ад рогату. — Лайно — не ровар! Ледзь едзе!

Ігар пакрыўдзіўся і расчырванеўся:

— Ну тады вяртайце яго мне!

— А вось калі не вярну, а раструшчу яго — тады што?

У яго бы ўсяліўся вар'ят, і ён пачаў ламаць ровар... Кідаць, біць па ім нагамі, нешта крычаць... Агромністы, дужы Ігар проста лёг на зямлю і пачаў галасіць, як пакрыўджанае ўсім светам дзіця. Быў самы пачатак ранка, і таму, відавочна, ніхто гэтага не бачыў, акрамя старой бабкі Людкі, якая ўжо шмат гадоў у вазку для інвалідаў. Старая, як заўсёды, сядзела каля акна на другім паверсе. Паклікаць не было каго, але ў міліцыю яна ўсё ж патэлефанавала. Пакуль тыя прыехалі — на месцы здарэння быў ужо ўвесь наш двор. Ігар ляжаў на зямлі мёртвы. У яго спынілася сэрца.

Гульня

Мне падаецца, разам са смерцю Ігара таксама закончылася і маё дзяцінства. Прынамсі, яго вельмі ружовая частка. Я добра памятаю, як людзі з трох суседніх дамоў скінуліся хто колькі мог і замовілі Ігару аркестр на хаўтуры... Як мы, малыя, бегалі па кватэрах ды збіралі грошы. Яго гаротную маці, чорную страшную труну, натоўп дзяцей, якія збегліся, каб праводзіць Ігара ў яго апошняе падарожжа... Тады многія з нас упершыню пачулі гэты выраз. Твары ў слёзных гарачых плямах — нават самых жорсткіх малых бандытаў. І да дробязяў малюецца ў памяці светлы анёльскі твар Ігара, які, здавалася, моўчкі бяскрыўдна пытаў: «Людзі, вы, нават дарослыя, бясконца гуляеце ў свае дурныя гульні, дык чаго было яшчэ трошкі не падыграць і мне?»

Добра памятаю і маршчыністы твар Майстра і яго разумныя зялёныя вочы... Ёсць твары, якія мы памятаем усё жыццё. Значна пазней маці паведаміла мне, што да пенсіі Майстра працаваў кімсьці накшталт псіхолага ў дзіцячым пакоі міліцыі. Што гэта ён навучыў мясцовых дзяцей паводзіць з Ігарам сябе па-асабліваму, па правілах, каб яго не крыўдзіць, не хваляваць... Мы ішлі ўсе пад журботную музыку аркестра і не саромеліся плакаць...

Да дробязяў памятаю Ігара і гісторыі, якія з ім звязаныя. І як ён чапляўся нагамі за карані дрэваў і трапляў у аварыі, і як запрашаў маю маці падвезці да пад'езда пасля працы, вырываў з яе рук цяжкія торбы ды бег наперадзе, і як з ім курылі — амаль не ведаючы, як гэта рабіць... Як ён бегаў па двары, нібы на ровары, і чакаў, каб я таксама пракаціўся...

Мой сусед Ягор з'ехаў і пакінуў школу праз які тыдзень. Ганарліва сказаў, што бацькі нарэшце збіраюцца набыць кватэру. Толькі праз некалькі гадоў ад кагосьці з суседзяў я даведаўся, што той п'яны мужык і быў бацька Ягора. Што ніякая гэта не чутка. Ды і з'ехалі яны, бо баяліся помсты. Ягора я больш ніколі не бачыў. Калі і пабачыў бы раптам, дык не ведаю, аб чым мы б з ім размаўлялі...

Цяпер, калі мне амаль трыццаць і я ўспамінаю дзяцінства — добра разумею, чаму я заўсёды лічыў Ігара сябрам, чаму прагульваў разам з ім школу, чаму любіў яго. Ён навучыў мяне рэчам больш карысным, чым матэматыка... Яго гульня стварала свет майго дзяцінства. Мне падабаецца думаць, што яго добры, нічым не заплямлены дух цяпер сапраўды лётае ў паветры, якое не адчувае ні злосці, ні помсты...

Вух-вух-вух!

Аднойчы я раскажу гісторыю пра Ігара свайму сыну і прапаную, не зважаючы на мінакоў, забыць усё на свеце і весела пракаціцца ўдвух на нябачных, сапраўдных толькі ў нашым уяўленні нябеснага колеру роварах... У памяць пра сябра з майго дзяцінства, у якога ніколі ў жыцці не было таго ровара. Сябра, які дапамагае мне ўжо даросламу бачыць рэчы, якія так добра адчуваеш у дзяцінстве... Пакуль сэрца яшчэ такое пяшчотнае і гарачае.

2014

Паляўнічы гон

Васіль МАКАРЭВІЧ

1

А лес смалою і мікстураю
Прапах і хоць на хвілю б змоўк.
І зноў ён з логавішча ўстураны,
Мой брат лясны, драпежны воўк.

Дубы і вокам ані моргнулі,
Калі пятлёю спадцішка
Яго з гушчарнікам зашморгнулі —
Сцяжок тырчыць каля сцяжка.

І ваўкалак скупы і жылісты
Трэск ловіць кожнага сучка.
І на нагах тугіх, пружыністых
Застыў — гатовы да скачка!

І чуе, як над прыскам спечаных,
Марозам спаленых снягоў,
Ускрыкне з болем птушкі пеўчае
Трывога чуйных саснякоў.

І ўміг з-пад ног — сняжок ахапкамі.
І хвост не палкай — а калом!
І воўк наструнены, захапканы
Цераз карчы і пні — кулём!

Са стараны чужой, падветранай
Смуродны цягне пах нябось.
Дзялянкі, сцежкі з кіламетрамі
Ўстаюць дыбка аж да нябёс!

Лясоў тугая плынь — да Віцебска!
Хоць пад грудзямі даўкі ком, —
Лясныя просекі, давіцеся
Марозным зімнім скразняком!

Тут праз гушчар, а там праз кусцікі,
Дзе ані птушак, ні звяроў,
Бег так прыўдарыць і прыпусціцца,
За ім не след — віхлясты роў.

У зрэнках зыркімі лампадкамі
Узблісне жах, то прападзе.
А бег стараецца лапаткамі,
Тарпедай рвецца ды ідзе.

Свіціцца ранак, як працэджаны.
І мне здаецца, — не з ваўком —
Плячо ў плячо, нібы прыпрэжаны,
Лячу з уласным двайніком.

Смаловы корч, то лёд жамчужынай
Мітнецца ўміг наперарэз.
«Ату» — крычыць, раве адчужана
Ды ўслед за намі рвецца лес.

І, да вачэй далонь праставіўшы,
Глядзіць з-пад снежнае страхі.
Няма нам двум нідзе прыстанішча,
Каб перавесці хоць духі.

Сумёт ад страху вочы вырачыў,
На сцежку зыркне ў два канцы.
Няўжо з бяды ніхто не выручыць?
Няўжо для нас адно — капцы?

А мо з вятрамі-непаседамі,
Дзе наўпрасцяк, дзе наўскасы,
Рвануць нам трэба у суседнія,
Смалой залітыя, лясы?

Ну а вятры — ад веку скептыкі —
З размаху ломяць шкло галля,
Аж друзкі сыпяцца з аскепкамі
На снег са звонам крышталя.

І рэха з лёскатам і пошчакам
Мітнецца нізам, цераз гаць.
Равуць, галёкаюць загоншчыкі,
Каб нас пад выстралы загнаць!

Ды з аркестроўкай падабранаю,
Відаць, з паўсотні мацакоў
Заходзяць справа з барабанамі,
А злева — з плоймай мацюкоў.

Пакуль пужаюць ціш мядзведжую,
З іх сыйдзе семдзясят патоў.
А хто яны? Бамжы заезджыя,
З бядой заместа пашпартоў!

Наперад лезуць ды цярэбяцца,
Каб не застацца на бабах.
Сасна заржэ ды ажарэбіцца —
Аснежны ком на дол — бабах!

Устане белы дым каромыслам:
Барыш — не роўны барышу.
Ім дайце траўкай аскароміцца, —
Па тры зацяжкі на душу!

Нашто пытаць, чыя тут курыя?
Хто гаспадар, вядзьмак ці чмур?
Якім дымком наўкруг акураны
Пушчанскі кожны перакур?

Чаму адкрыта, як з-за возера,
Нароўні з рознай гаркатой,
З-за свету везлі ды завозілі
Да нас атруту з наркатой?

Лягчэй праз шчылінку ігольную
Пралезе дзесь наркабарон,
Чым мы праз гэты лес аголены,
Дзе ля кардона — зноў кардон.

Дыхне вятрыска ажно з Арктыкі
І так — што пушча зазвініць!
А мо стратэгію і тактыку
Умомант трэба нам змяніць?

Там, дзе з паставай незалежнаю
Пень раскапусціўся, што кадзь, —
Зашыцца ў яму, пад валежынай,
Ды гэты гон перачакаць!

Бо нехлямяжыя, нязграбныя —
З усіх бакоў — за раццю раць —
Стралкі стаяць, нібыта гарбары, —
З ваўка ім шкуру дай садраць!

І лес вакол слухмяным лёкаем,
Каб да канца сплаціць аброк,
Зноў стогне, вые ды галёкае,
Аж гул даходзіць да аблок!

У ноздры дасць
Сасновым вокісам,
І ўдвух з разбегу ледзь не ўлёт,
Нібыта гурбы снегу, скоцімся
З рачнога берагу на лёд.

І хоць пад коўдрай снежнай вогкаю,
Ляжыць бліскотны ён, як шчыт,
Працяжна стогне, крэкча, вохкае
І пад нагамі ўжо трашчыць.

Прыціхне спуджана ваколіца,
Ледзь пераводзіць дых і дух.
Вось-вось пад намі ён расколецца,
І пойдзем мы на дно удвух!

А цішыня навокал плавае,
Хоць вецер віскне, быццам кнур.
Няўжо загоншчыкі з аблаваю
Ўзялі пярэдых-перакур?

Стаяць над намі вольхі шэрагам,
Змоўк дуб пад снежнаю дахой.
Мой дружа воўк, пад гэтым берагам
Давай і мы перадыхнём!

2

Пакуль крысом завея плёскае,
Наўпрост ляціць на сенажаць, —
Хіба мы догму філасофскую
З табой не можам разжаваць?!

Калі зірнуць нам і з адлегласці,
То, як сказаў мудрэц-вядзьмак:
Жыццё — змаганне процілегласцей
І пэўна, больш, чым кавардак!

Хоць у Парыжы а ці ў Лондане,
Ў турме ці ў замку, абы-дзе —
Спакон вякоў праз пень з калодаю
Жыццё куляецца, то йдзе.

І зноўку з праўдай і крамолаю,
Як хто б ні чэзнуў і ні смаг,
Нас меле ў жорнах, перамолвае
І ў ступе дзён таўчэ наўзмах.

Гадзіннік веку мерна тахкае.
І з Андрамедай Зорны Воз,
Нібы праз лінзы бесконтактныя,
Глядзяць праз тысячы нябёс.

Дабро і зло бягуць упобачкі,
І хоць пацвельваюць з тупіц,
Адзін другому ані дробачкі
Нідзе не хочуць саступіць.

Відны на полюсе праталіны.
Ляціць далёка гром і рык, —
То пацяпленне йдзе франтальнае,
Лядовы ломіць мацярык.

І зноў магнаты з заправіламі,
У тлуме й вэрхале падзей,
Дзесь за марамі, за праліва̇мі
Вядуць фінансаў перадзел.

І голуб кружыцца з галубкаю,
Ў дуду дудзіць ахрыплы ўдод:
Даляр расхвалены скарлупкаю
Не заўтра трэсне, то праз год.

І рукавы мне гнеў закасвае, —
Бо з ваўкадаваў ваўкадаў
Не з бітвай класавай, а з касаю
За мора ўпотай драла даў.

З усмешкай кволай і нягеглаю
Ключы ад сейфаў падабраў.
А што да Канта а ці Гегеля —
І блізка ў рукі іх не браў!

На пожнях банкаўскіх з палеткамі
Пасецца колькі зім і лет.
Яму на д'ябла дыялектыка,
І нейкі чортаў дыялект!

І называць між тым стараецца,
Выдатна знаючы латынь,
Грабеж прамы экспрапрыяцыяй
Чужых укладаў залатых.

Хоць у плячах слабы і вузенькі,
Артыст — ну проста Іў Мантан!
І пад струну чужую з музыкай
Мой дзесь набытак праматаў.

Так развярнуўся, гад ён печаны,
За сотні вёрст, за сотні вод, —
Што у мяне ані капейчыны
Не засталося й на развод!

На тытул лорда меў прэтэнзію,
Хоць быў слабак са слабакоў.
А закруціў любошчы з Тэмзаю
І ўлез у сем асабнякоў.

Дзе трэба глоткай, браў і глоткаю.
Быў майстра трукаў і пагроз.
І яхты з ядзернай падлодкаю
Змантачыў хітры сімбіёз.

З натурай злодзея адважнага
Ён гэткі вынайшаў рычаг —
Пад вугал свет бярэ падважвае,
Застрашыць прагне па начах.

І добра знае, што зашкальвае
Разбой без краю і без меж.
Ды прагне ўсё-такі да каліва
Прыбраць да рук і Белавеж.

Таму ледзь толькі лес аголіцца,
Мароз пралезе ў кожны кут, —
За намі зноў з аблавай гоніцца,
Ды прагне ўзяць у перакрут.

І брэх, што зноў
Са шворкі спушчаны,
Ірве на клочча немату.
І напралом прастуе пушчаю,
Ляціць сівушнае «Ату».

І дзе вятры стагналі тыглямі,
Ды ў цемры вухкалі сычы, —
З табою, воўк, мы ног матыгамі
Павінны зноўку лёд сячы.

Ільдзінкі дробныя ды колкія
Цераз вятрысты расцяроб
Аж за вярсту ляцяць асколкамі
Ды б'юць аблаве проста ў лоб.

Страх пад нагамі сцежку выструніў
Пад пільнай вартай маразоў.
Па нашых спінах хвошчуць выстралы,
А ці дубцы густых хмызоў?!

І вочы свецяцца, як бакены,
Іх шротам, пудкіх, не дастаць.
А гон раз'ятраны з сабакамі
Не хоча змоўкнуць, ні адстаць.

Кіпцюрыць снег, нібы праполвае,
Дзе гучна ўчора лось трубіў.
І са стваловў — агонь ды полымя,
Бы ў рэктыўных ТУ — з турбін!

Прапахлі потам, прэллю ўсякаю.
Аслаб з нас кожны і зблажэў.
А енк і крыкі побач цахкаюць,
З хвілінай кожнаю бліжэй!

На соснах, што ўзняліся парамі,
Нарастаў — быццам жаб-рапух!
А ў нас удвух з бакоў запараных —
Не толькі дым, а поўсць і пух!

І за разгоністымі гацямі,
Дзе снегу ўзняўся феерверк,
Стрэл гучны вогненнай рагацінай
Ваўка няспешна ўскіне ўверх.

Прасека ўздыбіцца, як вуліца,
І ўбок рванецца стрымгалоў.
Разоў мо дзесяць перакуліцца,
Пакуль не грымне воўк далоў.

Ляжыць на сцежцы ён са сцюжаю,
Што ў дзіўны свет вядзе ці рай.
На цалю, мабыць, лапы дужыя
Занёсшы ўсё ж за небакрай.

Салодкай траўкаю акураны
Прысядзе гон на край пянька.
І моўчкі з цішаю хаўтурнаю
Глядзіць на шэрага ваўка.

Рукамі ўласнымі, як граблямі,
Пад шэрай стромістай сасной
Па твары я няўцямна грабаю,
Не разумею — што са мной?

Цярне па твары вецер рашпілем
Ды ў елкі знікне пад крысом…
Мо гэта з'явішча ўчарашняе,
Трызненне прыкрае ці сон?

Мароз задзірысты і ядраны.
Зары вячэрняе агонь.
А прад вачыма кінакадрамі
Адно мільгае толькі гон.

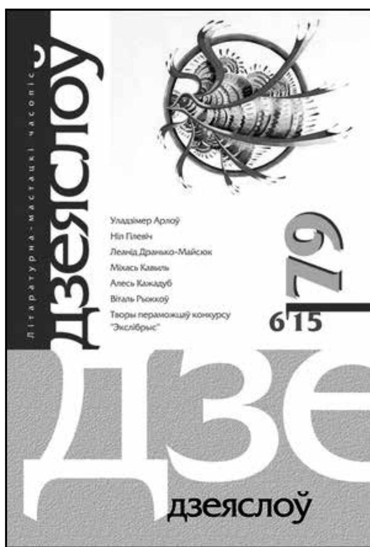

«Шрыфтам Брайля на калядным снезе...»

Ну вось, і зімы дачакаліся. З усімі яе 18 градусамі — і ў падворку і за сталом... І літаратурнае натхненне ў пісьменнікаў, між іншым, захавала свой нармальны градус. Прынамсі за 40 не пераважвае...

Чытаючы 79-ы нумар часопіса «Дзеяслоў», у гэтым не сумняваешся. Публікацыі пачынаюцца з творчасці народнага паэта Беларусі. Перад намі гэткае своеасаблівае наследаванне «Сказу пра Лысую гару», зробленае на сучасны лад **Нілам Гілевічам,** якому пашчасціла *адшукаць у архівах* паэму XVI стагоддзя «Сход нячысцікаў». Не ведаю, чаму шаноўны паэт такім чынам як бы адстараніўся ад аўтарства, бо ўсе героі паэмы і без таго ж ананімныя, хіба што вобразна пазнавальныя ў сваёй суцэльнай выканаўча-кіроўнай кампаніі... Чытаецца лёгка, весела і дасціпна, тут аўтар не дае рады схаваць сябе дарэшты. Ды такой бяды, хто аўтар, бяда ж усё адно — наша і пакуль неадольная... Словам, як тлумачыць твор сам Ніл Сымонавіч:

Каб чыталі як забаўку,
Ён прыдумаў хітры ход,
Быццам піша казку-байку,
А не праўду пра народ.
Гэтай хітрасцю і сёння
Карыстаюцца пісцы,
Каб абачліва-рэзонна
Небяспеку абысці.

Даўнавата ўжо не чытаў я лірычнай мастацкай прозы **Уладзімера Арлова.** І вось — аповесць «Танцы над горадам». Ёмкая, лаканічная, займальная і кампактна ўпакаваная, а да таго ж напісаная чытэльным стылем рэчы. На першы погляд, як бы фантасмагорыя. Пажылы літаратар успамінае юнацтва, свае дзіўныя «палёты ў сне і наяве», надзяліўшы сябе-героя праявамі лунатызма... Гэта як своеасаблівая настальгія — самнамбулістычны сон творчага чалавека. Жаданне стварыць мастацкі вобраз творчага натхнення ў яго зачыне... Такі акт неймавернай фантазіі, якая ўздымае нас над звычным зямным бытаваннем — праяўленне духапад'ёмнасці... Калі прыраўняць творчае натхненне са станам самнамбулізму, то можна сказаць, што пісьменнік, як бы асцерагаючыся парушыць гэты стан, вельмі тонка і датклiва апісаў яго вонкавую і ўнутраную дзею, абсалютна не выпадаючы з яе сам... Хіба што на сыходзе аповесці, ужо абарочваючыся на той час з цяперашняга, страціўшы магчымасць таго, былога, натхнёна-творчага стану, ён адчувальна страчвае і стылёвую танальнасць і сюжэтную жывасць расповеда. Адна, можа, і гэта лагічна ўваходзіла ў задуму пісьменніка, бо«*насамрэч час павярнуў назад, а ў вызваленую прастору хлынулі ўспаміны, якія вымагалі ўдакладнення каардынатаў майго месцазнаходжання. Я асцярожна перавёў позірк на люстра цёмнага акна, цалкам гатовы ўбачыць там сямнаццацігадовага юнака, але адтуль пазіраў усё ж я-сучасны...*» Напрыканцы У. Арлоў піша, што ён «*прысвячае свой танец усім тым, хто зараз танчыць на дахах у іншых гарадах гэтага і таго свету*».

Леанід Дранько-Майсюк друкуе дзве паэмы, хоць, як на маё меркаванне, гэта проста два вершаваныя цыклы, аб'яднаныя адной тэматычнай ідэяй, можна сказаць, купалаўскай. І нават іх змястоўна-сюжэтны разнабой і рознагалоссе, як ні дзіўна, ствараюць вобразную карціну *аблуднай бацькаўшчыны* кожнага канкрэтнага беларуса і трагічнасць іх родавага распалага вязьма. Матыў тугі і жаданне сабраць у адно наш агульны нацыянальны лёс як набытак і Боскі дар:

Цалуй беларускае дно
І мох, і кару, і карэнне —
Пакуль не памерла яно
У гэта, што маем імгненне.
Няхай у тваім чараўстве,
Нябачнай, ды чутнай карціне
Упэўненасць тая жыве,
Якая душу не пакіне.

Гадоў дзесяць таму ў цесным лімаўскім пакойчыку нязмоўкны Алесь Гаўрон, на жаль, ужо даўно нябожчык, распавядаў мне процьму пісьменніцкай бывальшчыны, якой пацяшаешся ў часе расповеду і лёгка забываеш, адклаўшы яе ў глыбокім закутку памяці. Палова тых баек міжволі ўсплыла з маёй памяці, калі я чытаў **Алеся Кажадуба.** Што праўда, усе гэтыя показкі і анекдатычныя сітуацыі, цёпла і жыва апісаныя Кажадубам, выяўляюць характэрныя чалавечыя і творчыя рысы беларускіх літаратараў. Падкупляе і аўтарская самаіронія: «*Галіяфаў у беларускай літаратуры хапала. Акрамя Брыля, ростам вылучаліся Кандрат Крапіва, Іван Мележ, Іван Навуменка, Ніл Гілевіч, Максім Танк таксама быў не маленькі. Я сам належаў да маларослага падраздзялення беларускай літаратуры. На жаль, класікаў сярод нас было мала — Іван Шамякін, Аркадзь Куляшоў, Пімен Панчанка. Але, нягледзячы на ўсю маю нягегласць, менавіта Брыль падтрымаў мяне пры ўступленні ў Саюз пісьменнікаў. «У яго апавяданне пра старую добрае, — сказаў Брыль на абмеркаванні. — А хто ўмее напісаць старую, аб чым заўгодна напіша». Камісія пагадзілася з гэтым*».

Агулам, гэтым разам у нумары друкуюцца паэты і пісьменнікі, якіх у «Дзеяслове», як кажуць, сто гадоў не бачылі (А. Кажадуб, В. Лапцік, А. Зэкаў). Апошні з названых, **Анатоль Зэкаў,** прапануе нізку традыцыйна-шараговых вершаў, сярод якіх некаторыя вызначаюцца і непадробнасцю, і паэтычным майстэрствам, як, скажам, «Дзень беларускага пісьменства», за ўрачыстай канкрэтнасцю якога ўгадваюцца дні будзённыя, калі той жа святочны чыноўнік родную мову:

З эфіру вытрасе і з прэсы,
каб не знайсці і днём з агнём...
Дзень беларускага пісьменства.
Аркестр гатовы. Эй, маэстра!
Давай жа мову памянём!

Апавяданне **Вячаслава Лапціка** «Рэдактар» злабадзённае па задуме (цэнзура ў сучасных дзяржаўных выданнях), але публіцыстычнае па змесце, і з гэтай прычыны збедненае ў літаратурных мастацкіх прыёмах.

Метафарычная шчырасць нерэчаіснага самавыяўлення — вось так бы па сваім разуменні сфармуляваў я адчуванні пасля прачытання нізкі вершаў **Віталя Рыжкова** «Удары ў хвіліну». Тыя, хто насіліцца выслухаць і прыадкрыць іх слова-ўмоўны сэнс, займеюць своеасаблівы душэўны транс, таямнічасць якога не паддаецца звычайнаму тлумачэнню... Гэта як рэха ўжо вышэй упомненага мной самнамбулістычнага стану ў аповесці У. Арлова «Танцы над горадам»:

Я не ведаў, як быць, як пра гэта
казаць. Было новым усё,
што я бачыў раней.
Свет у новым святле памяняў
канчаткова колер,
і, каб распавесці, я біўся аб тэкст,
біўся аб змест, але так і не ўсёк,
што мой шлях памылковы — я
ў чарговы раз вынаходзіў ровар
і засвойваў нанава мову, прыглядаўся зноўку да кожнага слова.
І не мог апісаць, і не мог распавесці
пра ўсё, што мне адкрыла святло.
Тады і з'яўляўся страх — angst
— той, які даступны жывёлам,
што мяне, як і большасць, у гэтым усім
таксама чакае не плён, а аблом.

Паважаючы няспешны творчы пошук паэта, нельга не прасякнуцца верай у яго мастацкую ўдачу і адмысловы паэтычны плён. Да прыкладу, уразіў і нязмушаным выдыхам, і гумілёўскім «шостым пачуццём», і музыкай, і ўнутраным загадкавым голасам цудоўны верш «Пабудзь са мною колькі гадзін...»

Чытэльная якасная проза з жанру нон-фікшн у **Паўла Ляхновіча.** Яго аповед-згадка «Суюнбай» — гэта надзённа-жыццёвае асэнсаванне нацыянальнага пытання ў барабанна-шараговым гармідары савецкага інтэрнацыяналізму... бо чалавек пазнаецца не па разрэзу вачэй і акругленасці твару, а па адкрытасці душы і высакароднасці духу.

Шчыра кажучы, напоўніцу ўжыцца і зразумець вершы мастачкі **Маргарыты Тарайкевіч** з яе нізкі «Актывіст эпохі Бакумацу» няпроста, але напоўніцца самурайскім духам магчыма... Нават пэўная паралель з нашым беларускім часам вымалёўваецца.

Цяпер жанр дзённікаў, зацемак, паказак вельмі запатрабаваны і папулярны, нашы наступнікі будуць ведаць, бадай, пра ўсё наша сподняе, пакуль мы самі намагаемся вытрасці з-пад архіўнага пылу хоць якія дробязі з жыцця нашых знакамітых продкаў. **Уладзімір Сіўчыкаў,** адзін з тых, хто не дасць прапасці ў вечнасці ні адной людской дзеі, датычнай да літаратуры і вартай чалавечай увагі. Часопіс працягвае публікацыю яго жартаўлівых жарынак з кнігі «Уладзевы гісторыі».

У адрозненне ад паэзіі В. Рыжкова, вершы **Дзмітры Дзмітрыева** відочна рукатворныя, яны найперш цікавыя як лінгвістычны (філалагічны) погляд на прагматычны (матэматычны) свет. Некаторыя з іх досыць арыгінальныя і выбітныя, як вось гэты — «Фантан»:

шматкроп'е курсівам:
прыгожыя радкі ні аб чым –
адна вада

Аповед **Сяргея Календы** «Запалкі» сюжэтна насычаны, інтрыгоўны і дастаткова жорсткі, але, на мой погляд, гэта паўнавартасная мастацкая проза, якую варта чытаць...

У рубрыцы «Дэбют» — вершаваная нізка **Валерыі Данілевіч** («Бойка чорнага з белым»). Тут, безумоўна, ёсць праявы паэзіі. Як на мой густ, дык гэта адзін з найбольш яркіх паэтычных дэбютаў апошняга часу.

Чытаючы **творы пераможцаў конкурсу «Экслібрыс»,** насуперак сваім негатыўным уявам пра нашую цяперашнюю літаратуру маладых, неўпрыкмет напаўняешся аптымізмам і разумееш, што ў айчыннага краснага пісьменства вялікі патэнцыял. Асабліва хацелася б вылучыць прачытанае з В. Куставай, А. Мінінай і пераклады Г. Комар.

Драматычная містэрыя «Тунэль» **Івана Клімянкова** напісаная ў жанры прыпавесці. П'еса чытэльная і ўражлівая, і, пэўна, можа стаць адметным спектаклем на беларускай сцэне. Аўтар даводзіць, што спрадвечная метафара зямнога чалавечага шчасця, да якога заўсёдна імкнуцца людзі (камунізм, сацыялізм, капіталізм...), дарэчы, як і сімвалы змагання за яго, дагэтуль не састарэлі... Таму кожны, запоўнены стратамі і трагізмам, прарыты намі тунэль — гэта прага светлай нязбытнай будучыні...

У перакладзе М. Лукшы друкуюцца вершы вядомага польскага паэта **Тамаша Мельцарэка.**

Ю. Пацюпа прапануе чытачам «Дзеяслова» забыты, альбо, як ён піша, «занядбаны шэдэўр» аўтара з Дзвіншчыны **Лявона Гвазда,** апавяданне «Праклёнышы», якое выйшла асобнаю брашуркаю ў далёкім 1913 годзе ў Санкт-Пецярбургу. Агулам раю пачытаць прадмову Ю. Пацюпы, напоўненую досведнымі цікавосткамі. Сам аповед направду адмысловы, як на мову, так і на выдумку і фантазію аўтара. Як кажуць, застрашлівы, але данельга прыцягальны. Раю звярнуць увагу.

Падаецца расповед пра жыццё і творчасць паэта **Міхася Кавыля,** жыхара ЗША родам са Случчыны, у звязку з яго 100-гадовым юбілеем. А таксама публікуецца падборка яго выбраных вершаў.

Ужо патроху супакоілася і пачала адстойвацца грамадская ўзрушанасць і эйфарыя ад атрымання беларускай пісьменніцай Святланай Алексіевіч Нобелеўскай прэміі. Прыспеў час для пачатку грунтоўнага асэнсавання гэтай з'явы для сучаснай беларускай ды і сусветнай літаратуры. Артыкул крытыка **Ціхана Чарнякевіча** «Галасы Утопіі эпохі second hand», які ён назваў «творчым партрэтам» пісьменніцы, — гэта і ёсць сведчанне і спроба адгукнуцца на падобнае запатрабаванне інтэлектуальнага часу.

Гістарычны эпісталярый эмігрантаў Аўгена і Зоі Смаршчкоў у ліставанні з Янкам і Оляй Запруднікамі сабрала ў адпаведную «хроніку аднае сям'і ў Бельгіі (1958–1992)» **Наталля Гардзіенка.** Шмат рознай, у тым ліку і пабытавай, інфармацыі. Чытаецца дужа цікава. **Сяргей Шапран** працягвае апісанне жыцця вядомага паэта і грамадскага дзеяча, публікуючы старонкі сваёй новай кнігі «Уладзімір Някляеў. Незавершаная аўтабіяграфія». Журналіст **Ілля Лапато** прапануе чытачам сваю гутарку з вядомым дыктарам беларускага радыё Алегам Вінярскім. Пісьменнік **Алесь Паплаўскі** разважае пра жыццё і творчасць з мастаком і літаратарам Лявонам Валасюком. **Ірына Масляніцына** і **Мікола Багадзяж** пішуць літаратурна-гістарычны нарыс пра лёс беларускага кампазітара Міхала Клеафаса Агінскага, аўтара знакамітага паланэза «Развітанне з Радзімай». Пісьменнік і крытык **Пятро Васючэнка** рэцэнзуе кніжку У. Сіўчыкава «Уладзевы гісторыі», **Леанід Галубовіч** піша пра кніжку паэзіі Васіля Дэбіша «Чуйнар», а **Наста Грышчук** дзеліцца ўражаннямі ад зборніка вершаў Н. Русецкай «Каштаны ў кішэнях»...

Шчыра кажучы, пачаць гэты агляд мне вельмі хацелася з канца часопіса, а менавіта з лірычна-псіхалагічных запісаў **Яўгена Рагіна.** Аднак няёмка было парушаць «субардынацыю» і «прыніжаць» высокія класічныя жанры літаратуры. Паверце, гэтыя тэксты Я. Рагіна — *не закуска на дэсерт,* а вартае ўвагі чытво. Годныя маральна-духоўныя развагі творцы над праявамі нашага жыцця, якое пэўным чынам адбіваецца і на нашай літаратуры альбо, як піша сам спадар Рагін, «*калі сатрэш ногі аб Беларусь, яе геаграфія пачынае любіць цябе*». Аўтар кажа:«*Даўно ўжо зразумеў: журналістам я застаюся тады, калі трэба расказаць, а ў публіцыста ператвараюся, калі карціць сказаць. Калі сумяшчаеш першае з другім і робіш гэта шчыра, атрымліваецца эсэістыка. Вось і ўсе мае газетна-часопісныя жанры. Мне хапае*». А вось як для мяне, то Рагіна магло б быць і больш.

Словам, чытайце «Дзеяслоў».

ЛеГАЛ

Вуаерызм наш, як відовішчы і хлеб

Замест пралога

Цытата ў фэйсбуку з гэтай кнігі, якую я выклаў у сваім пасце, выклікала такія каменты, што я пашкадаваў, бо, лічы, падставіў аўтара. Хоць нічога крамольнага ў цытаце не пабачыў. Глядзіце самі: «Аматары аральных задавальненняў ідуць у філолагі...». Гучала ў каментах рознае, баюся думаць, што б было, калі б яшчэ ўдакладніў, што належаць гэтыя словы гераіні-жанчыне... Насамрэч жа, за цытатай стаіць Фрэйд...

Невялікая перапалка ў фэйсбуку мела яшчэ пэўныя нечаканыя наступствы, але галоўнае для мяне было тое, што я зразумеў: сказаўшы «а», мушу штокольвечы напісаць пра гэтую кнігу, адкуль вырваў такую страшную цытату, — пра «Гісторыі ў прыцемках» Зміцера Дзядзенкі.

***

Некалі даўно сустрэў вельмі арыгінальныя прыклады разбору казкі Аляксандра Пушкіна пра залатую рыбку. Першы запэўніваў у тым, што ў казцы Пушкін імкнуўся паказаць сацыяльны зрэз грамадства ад простай сялянкі да царыцы, адлюстраваць тагачаснае жыццё, ну і гэтак далей. Другі браў вузей і казаў аб перспектыўным бачанні аўтара зменлівасці мора ў час надыходу шторму. Канечне, было смешна. Але, згадзіцеся, немагчыма было адмовіць у рацыі «аўтарам крытычных водгукаў».

Калі б мяне спыталі, што ёсць прыкметай майстэрства аўтара, я б адказаў: найперш магчымасць рознага прачытання ягонага тэксту. Калі кожны чытач у межах сваёй адукаванасці, прыхільнасці і etc знаходзіць у тэксце сваё і трактуе тэкст па-свойму. Пры гэтым — трактуе правільна.

Зміцер Дзядзенка здолеў стварыць такія тэксты.

«Яйкі птушкі Рух» — загадка пра загадку, калі можна вызначыць так жанр гэтага твора. Цікавае, лёгкае чытво, якое і напружвае, і здзіўляе. І напрыканцы абавязковае «Ісціна недзе побач». Такія жанры могуць раздражняць, але толькі ў тым выпадку, калі сама загадка трывіяльная, не арыгінальная, паўтарэнне вядомага. У Зміцера Дзядзенкі атрымалася прыдумаць абсалютна новае фантастычнае. І таму ўжо дазвальняльна, што называецца, на фінішы схаваць канцы ў ваду.

З другога боку, хаванне гэтых канцоў можна разглядаць з пэўнай доляй філасафічнасці: мы, наша грамадства, пакуль не гатовыя прыняць да сябе такі дар, як яйкі птушкі Рух. Падкупляе ў творы яшчэ і жангліраванне гістарычнымі і міфалагічнымі звесткамі. Аўтар так пераканаўча вядзе свой аповед, што пачынаеш верыць усяму.

Наконт двух наступных твораў два агульныя словы: мне вельмі імпануе, што аўтар селіць сваіх герояў у сваю Воршу. Не буду казаць пра наданне гэтым «плюсаў» праўдзівасці творам, важна яшчэ, скажам так, дадатковае «абеларушчванне» тэксту, гэткі надзейны якар «нашасці» кнігі.

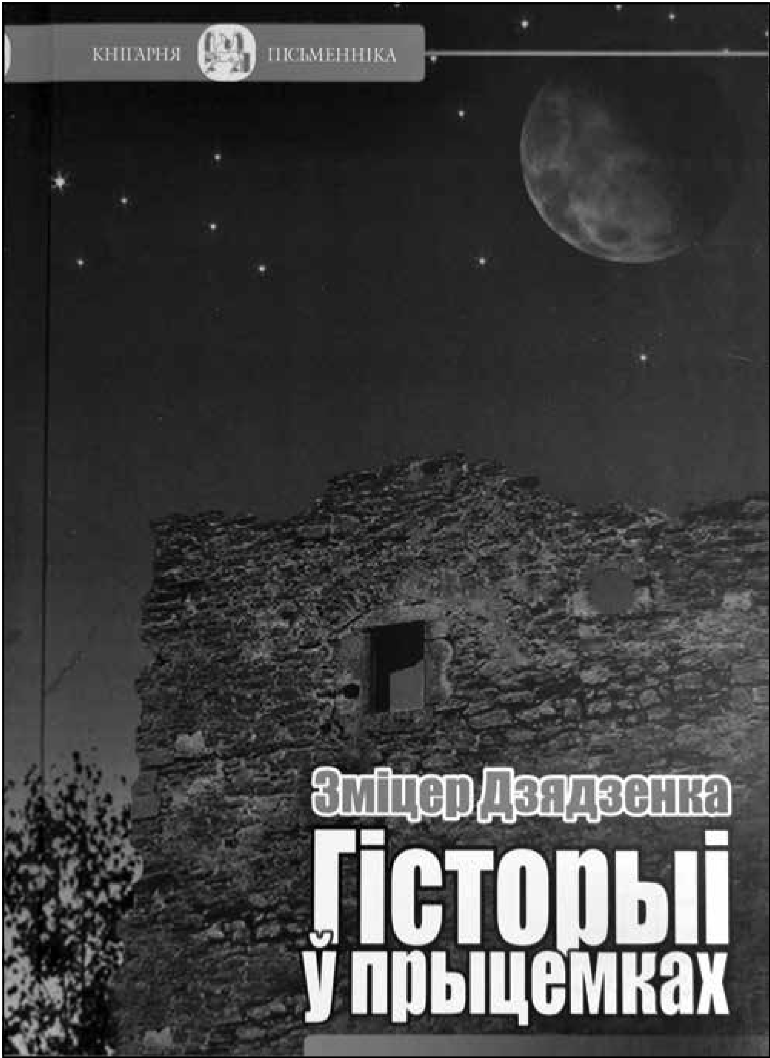

Першы твор — «Голем з Малой Мар'ямпольскай». Дэтэктыў. Без асаблівых хітрыкаў, дзе разгадка хаваецца ў фінале. Але сам тэкст, яго фактура, гэта — стромна і сцёбна, кажучы сучасным слэнгам. Дзядзенка, «нічтоже сумняшэся» замахваецца на святое нашае — на Скарыну. Мала таго, што наш першадрукар выяўляецца з расповеду яго нашчадка першым вытворцам друкаванай парнаграфіі, дык і сама біяграфія першадрукара і асветніка больш падобна на кароткі жыццяпіс прайдзісвета. Дзядзенка «грашыць» не толькі адвольным тлумачэннем гісторыі, але вуснамі свайго героя-нашчадка Скарыны дазваляе і фактычныя памылкі — напрыклад, што ў Вільні Скарына надрукаваў адно «Малую падарожную кніжыцу». Але ж разам з тым — захапляльна! Што ні кажыце, а я, да прыкладу, менавіта тут пабачыў ачалавечаны (няхай і такім чынам) вобраз Скарыны.

Далей — болей. Дзядзенка не прымушае сябе ствараць надта праўдападобныя калізіі: Скарына ў яго абдурвае самога рэбэ, ды яшчэ з выкарыстаннем голема, якога той і зрабіў (фантастыка, шчыра! — і менавіта ў тым, што абдурвае яўрэя ды яшчэ не прастага, а рэбэ!). Крута завернута адносна помсты голема. Каб за нейкі там лёгкі падман ды плаціць смерцю? Але хто таго рэбэ ведае, мо ён такі помслівы? Ну, і паблытаць гліну з вапнай Дзядзенка гэтаксама змог.

Карацей, разам атрымаўся такі не абцяжарваючы нічым, кароткі дэтэктыў. Калі хто «ў тэме», той пасміхнуўся весела не адзін раз...

Мне падалося, што Зміцер Дзядзенка спяшаўся. Па шчырасці, маючы такі вось матэрыял, ён мог смела ў два разы павялічыць аб'ём твора, бо многае не падалося б лішнім: і асоба галоўнага героя, і асістэнта доктара, і стасункі асістэнта і сястры доктара маглі б стаць разынкачкай... Тым болей, улічваючы, што тэкст «Голема» напісаны колькі гадоў таму, можна б было для кнігі яго істотна перарабіць. Але тут аўтару ніхто не ўказ.

Дык вось, першае прачытанне менавіта такое.

А цяпер зірнём не з другога боку, а трошкі пільней. Нашчадак Скарыны, доктар. Мае каштоўную бібліятэку, але не відаць ніякай яго любові да гэтых кніг. Больш за тое, сам твор пачынаецца з погляду доктара на эвалюцыю чалавецтва, дзе ён адмаўляе існаванне самастойнай культуры ў беларусаў, вызначае ролю самой культуры ў жыцці і станаўленні народа як нечага дробязнага і нязначнага. У асобе доктара і яго госця — адно са спрэчных пытанняў асветнікаў і філасофаў: што першаснае, што другаснае, чыя роля важнейшая... Гэты акцэнт у Зміцера Дзядзенкі дастаткова выпуклы, каб на яго не звярнуць увагу падчас чытання. І адначасова ён не выпучваецца настолькі, каб нагнаць суму на тых, хто не любіць хоць нейкіх падтэкстаў.

Для чытача, які надаў ідэйным спрэчкам герояў нейкую вагу, Зміцер Дзядзенка падкідвае загадку. Тое, што яго герой, спадчыннік асветніка першай велічыні, выраджэнец — безумоўна. Але такім ён стаў, бо адмаўляе ролю культуры асобнай нацыі? Ці выраджэнне роду Скарыны ёсць фактам праўдзівасці яго поглядаў?

«Вуаерыст». Гэтаксама — кніга з двайным прачытаннем, а можа нехта і інакшай яшчэ, чым я, прачытаў?

З аднаго боку — дэтэктыўная гісторыя, з гістарычнай асновай. Нябдага завернуты сюжэт: тут дэтэктыў, у гісторыі — прыгоды. Цікава... Ёсць асобныя месцы, якія б хацелася бачыць зробленымі больш адмыслова. Той жа «раяль у кустах» у выглядзе Сяргея Рака на фінішы, не зашкодзіла б болей сэнсоўнасці ў збіванні студэнтаў...

Перш чым распавесці пра тое, што я яшчэ прачытаў у «Вуаерысце», хацеў бы спыніцца вось на чым... Розумам я асабіста разумеў, чаму ў тыя гады верх узялі бальшавікі. Бо астатнія партыі не маглі дамовіцца між сабой. Вось не маглі — і ўсё. Не здолелі ахвяраваць нейкімі дэталямі свайго бачання будучыні, каб з тых розных кавалкаў склалася сістэма. Не давяралі і не верылі адно аднаму (рыхтык — нашы). І галоўнае — не маглі пайсці на парушэнне маральных і этычных нормаў. У гэтым была галоўная прычына паразы: бальшавікі смела пайшлі на забойствы, дазволілі сабе кроў і смерць — і выйгралі. Выйграе заўсёды той, хто адмаўляе існаванне ўсіх правілаў, хто страляе найперш, а пасля глядзіць: ці чужога застрэліў, ці свайго...

Дык вось, раней я разумеў, а цяпер першы раз адчуў. Здаецца, тэкст Зміцера Дзядзенкі без усялякіх моўных хітрыкаў і эквілібрыстыкі — звычайны, густоўны, вобразны тэкст. Але ён, яго гістарычная частка, мяне скаланула. Я па праўдзе адчуў той жах, які наступаў, тую прорву недаверу, разгубленасць, адчуванне марнасці і непазбежнага канца. І сляпой нянавісці самога да сябе, калі не можаш стаць такім, як бальшавікі, каб перамагчы іх. Адчуваю, што гісторыя з ротмістрам у яго родным горадзе насамрэч хвалюе аўтара. Ён ці не родным стаў для яго, той далёкі герой. Тут мне хацелася патэлефанаваць аўтару і сказаць яму дзякуй. Адна справа разумець, іншая — адчуць... Кажу тое дзякуй цяпер.

«Вуаерыст» ускладняецца аўтарам праз раздваенне яго галоўнага сучаснага героя на дзве часткі (Эго і Кміціч). Напачатку тое падаецца дзіўнаватым і неабгрунтаваным. Можна, канечне, і проста прыняць аўтарскую пазіцыю ды чытаць, дазваляючы аўтару і такія патрэбныя для дэтэктыва заблытванні. Але...

Вуаерыст — назіральнік. Гэта той, які атрымлівае інфармацыю, сам скарыстоўвае яе толькі для асабістых патрэб. Ён ніякім чынам у сваім занятку не ўплывае і не можа апрыёры ўплываць на ход дзеянняў. Як ні блізка жанчына праз бінокль, бюстгальтара з яе сам не знімеш. Калі ж адасобіцца ад жаночага цела ў вызначэнні і дзеяннях вуаерыста, дык атрымліваецца цікавая рэч. Па сутнасці, і па жыцці галоўны герой — вуаерыст, толькі прадметам яго назірання становіцца даўняя гісторыя ў Воршы. Без вялікай натяжкі другі галоўны герой мінулага веку — ротмістр Якабіні — гэтаксама вуаерыст у пэўнай ступені. Бо ні ён, ні бліжэйшыя да яго аднадумцы не могуць ніяк паўплываць на сітуацыю вакол сябе. Яны больш назіральнікі, яны канстатуюць факты, разважаюць, спрачаюцца, шукаюць выйсце — але справы няма. Вельмі дарэчным побач з ротмістрам выяўляецца кітаец: ён не проста сімвал вернасці і адданасці, а яшчэ і сімвал дзейнасці, рашучасці. Ён адцяняе інтэлігентную бездапаможнасць ротмістра, мацней падкрэсліваючы ролю апошняга менавіта больш як назіральніка.

Вуаерызм галоўнага героя і ў яго стаўленні да жыцця. Ён нешта там піша, ён збірае факты і друкуе тэксты — і яны праходзяць без аніякага ўплыву на яго жыццё (і на жыццё вакол). Ну, не будзем жа мы марыць, што такі вывад у артыкуле як «І тут узнікае пытанне...» можа неяк паўплываць насамрэч на нешта ў горадзе). Толькі апошняя справа галоўнага героя, калі ён адважваецца на нейкія дзеянні зусім іншага, нязвычнага для яго характару, прабуджаюць яго да жыцця.

І тут неверагодны па сваёй праўдзівасці фінал.

Наш вуаерыст жыў сабе вольна і спакойна да таго часу, пакуль заставаўся назіральнікам. Як толькі ён адмовіўся ад сваёй ролі назіральніка — ён прымае рашэнне з'ехаць за мяжу.

Вось яно — невялічкае кішэннае люстэрка нашага жыцця. Да той пары, пакуль мы застаёмся назіральнікамі, пакуль атрыманая інфармацыя скарыстоўваецца намі адно ў сваім асяродку для прыгатавання розных твораў, ідэй, лозунгаў, тэм, бясед, спрэчак, круглых сталоў, абмеркаванняў і etc, мы жывём спакойна і нібыта вольна. Як толькі атрыманая інфармацыя спараджае сапраўдны рух, нейкую дзейнасць, як толькі мы перастаём быць вуаерыстамі — уцякаем за мяжу. Ну, альбо пачынаем назіраць «неба ў клетачку», на што і намякае Зміцер Дзядзенка.

Цалкам усведамляю той факт, што нічога такога шаноўны аўтар і не думаў выводзіць праз сваю кароткую дэтэктыўную гісторыю. Але ж пісьменнік заўсёды піша больш, чым думае напісаць. Такі закон творчасці. Хіба ж не?

Валер Гапееў

Калядны стол

Гэта быў стары стол, які лічыў сябе цудатворцам. Ён стаяў не ў касцёле Святога Яна Хрысціцеля, а ў звычайнай хаце, але быў намоленым: ужо некалькі пакаленняў за ім збіралася адна сям'я. І канечне ж, стол лічыў, што збірае ўсіх ён.

Ва ўсе вечары людзі елі, пілі і гаманілі — паміж сабою, а ў Калядны кожны звяртаўся яшчэ і да Бога (ці да Сусвету, Лёсу, хто як Яго называў), і таму здавалася, што Ён таксама сядзіць побач і нават калі-некалі зачэрпвае лыжку куцці. І, калі вы былі за тым сталом, то пагадзіліся б, што там Яго прысутнасць адчуць прасцей, чым ва ўзгаданым ужо касцёле.

Змяняліся гады, змяняліся людзі, але сям'я была адна, і думкі былі аб адным, калі за стол, сярод весялосці, спускалася задуменная цішыня:

Браніслаў Сямёнавіч, за сталом у 1932 годзе,

Міхал Браніслававіч, у 1963 годзе,

Жанна Міхайлаўна, у 2003 годзе,

Віка, у 2015 годзе,

Браніслаў Сямёнавіч, 1932:

«Год быў складаны. Мо наступны будзе лягчэйшы. І калі ты ёсць, Госпадзі, дапамажы мне, дапамажы маёй сям'і, няхай будуць здаровыя і заўжды будзе хлеб на гэтым стале».

Калі збіраліся есці, то на вячэру з сабою запрашалі сваіх любых — туліліся, шчыльна-шчыльна, адзін да аднаго, абы яны змясціліся, і сам пан Бог быў згодны крыху пасунуцца, каб уціснулі яшчэ адзін прыстаўны табурэт.

На лавах, на канапе і крэслах рассаджваліся блізкія, да якіх можна было дакрануцца рукой, і далёкія, прысутнасць якіх адчувала толькі сэрца. Месца хапала ўсім — такі гэта быў стол.

Міхал, 1950: «Дзе ты, Марыля? Сяджу тут, а думкі мае — там, з табою. Запрашаў жа да нас, не прыйшла. Хутчэй бы тут пад'елі ўсе, бо папярод бацькі не ўстанеш, а тады — на калядкі, да цябе!»

Міхал, 1955: «Дзе ты, Марыля! Нясі ўжо хутчэй гарачае! І сама сядай, до завіхацца!»

Міхал, 2015: «Дзе ты, Марыля... Чаму не забіраеш мяне. Кожны дзень прашу аб гэтым. Цяжка без цябе на свеце. Забяры, чуеш?».

Шмат хто яшчэ гэтым Калядным вечарам размаўляў з Марыляй і пра Марылю, бо свята без яе не было святам.

— Памятаеш, як маці любіла талеркі ды слоікі на стале перасоўваць?

— Але ж, толькі наважышся ўзяць кілбасу, а яна перасуне на другі бок — там прыгажэй. Віка, што ты, як бабуля твая, хопіць кісель туды-сюды па стале цягаць!

А між тым, кісялю не так і проста там знайсці месца: ён быў дванаццатай стравай, і яго ледзь уціснулі паміж селядцамі і абаранкамі з макам. Калі ж усе паелі і, ледзь дыхаючы, вылазілі з-за стала, кожны пачуў (а калі пачулі ўсе, то так яно і было) голас другой бабкі-нябожчыцы, што любіла гатаваць і частаваць:

— А ці ж вы пад'елі?

— Так, пад'елі! — адказаў кожны ў думках.

— Ат, якое там, і што тут было есці.

Засталося толькі сабраць посуд. Гэтым разам, як і звычайна, вызвалася Віка. Талерка за талеркай, відэлец за відэльцам, кубак за кубкам, яна збірала ўсё, што пакінулі, вельмі павольна, бо ведала: зніме абрус — скончыцца Святы вечар.

Стол памятаў яе яшчэ маленькай, калі яна важна прахадзіла пад ім пешкам. Чакаў, калі прыязджала да бабулі на лета, а калі бабуля памерла, бачыў ужо радзей, але адчуваў, што на Каляды яна прыйдзе — калі не асабіста, дык будзе сярод тых, хто вяртаецца сюды ў думках, хоць і знаходзіцца ў іншых гарадах.

Напрацаваўшыся, Віка села адпачыць і прытуліла вуха да стала — так, як некаторыя слухаюць ракавіны, яна слухала дрэва. І яно парэпвала, спявала Каляду, ці калыханку, ці нешта сваё, застольнае.

Віка маўчала. Стол ведаў, пра што яна думае (бо ён жа быў цудатворцам). Думкі былі цяжкія, як чыгуны, і такія ж гарачыя: пра тое, што балюча пякло ўнутры. І як стамілася яна з гэтым змагацца. І што змагацца трэба будзе працягваць.

На шчасце, гэта быў той самы сямейны стол, які ўмее надаваць моц: да яго прыходзілі слабымі і зморанымі, а ўставалі вясёлымі і бадзёрымі — бо хто ж не павесялее, пад'еўшы? Ён памятаў, што гэтаксама, як Віка, да яго прыхіляла галаву яе прабабуля, пасля — бабуля, пасля — маці. І стол ведаў, як узяць на сябе іх боль і клопат.

Віка заснула, і пакуль спала, стол пакрыху ўбіраў у сябе яе боль — уцягваў, бы горкі святаянікавы ўзвар, які тая маленькай разлівала, наўмысна перакульваючы кубак. І гэтак стараўся, што трэснула драўляная ножка — але сямейныя сталы ад трэшчын робяцца толькі мацнейшымі.

Пасля Віку, сонную, перанеслі ў ложак. І спалася ёй так, як спіцца толькі аднойчы на год, на Каляды, толькі ў доме, дзе табе дапамагаюць і сцены, і стары стол. А калі прачнулася, то здзівілася: «Дзе мой боль?» А болю ўжо не было побач: яго разабралі па калівах і вынеслі з-пад стала, бы смецце, тыя, хто прыходзіў сюды на Каляды — аднаму не знесці, але ж калі ўсе возьмуцца разам!

А што стол? Стол стаіць і цяпер ды чакае, калі зноў збярэ ўсю сям'ю, бо гэта найпершы яго абавязак — таму не трэба саромецца, калі ў Шчодры вечар вас вядзе не Калядная зорка, а Калядны стол.

Як будзеце за тым сталом, то пакладзіце на яго рукі і паўтарыце: «Дзякуй табе, столе. Дзякуй, што ты нас сабраў». Яму будзе прыемна.

Зараслава Камінская

Чалом, Уроцлаў

— Ну, як там твая паездка ў Польшчу? — пытаецца даўняя сяброўка, з якой выпадкова сустрэліся ў метро.

— Ну, па-першае, не паездка, а палётка, — іранічна адказваю я — а па-другое, ведаеш, усё, як заўсёды — прыляцелі, пагудзелі і дамоў.

Гэтая размова вялася пра маю нядаўнюю выправу ва Ўроцлаў — горад нябёснай чыгункі. Адкуль узяўся такі эпітэт? Рэч вось у чым. Калі мы каціліся на таксоўцы з цікаваю назвай «Рыба» па вечаровым, яшчэ досыць шумным горадзе, я раптам заўважыў на скрыжаванні вельмі смелую і арыгінальную скульптуру — паравоз, які стаяў не на колах, як у большасці нашых чыгуначных гарадоў, а ледзь не вертыкальна, нібыта гэта не лакаматыў, а якая-небудзь паравая ракета. Тады я падумаў, што гэта не проста так, гэта змова, далібог змова супраць мяне. Бо для пачатку, я ўпершыню ляцеў на самалёце, які выявіўся мне хутчэй паветраным цягнікам, бо ў аэрапорце Шапэна мы селі праз хвілін сорак, а потым даваліся чакаць яшчэ пяць гадзін, пакуль урэшце аб'явілі, што рэйс-такі затрымліваецца, а ў выніку яшчэ гадзіна чакання і прыкладна сорак пяць хвілін палёту. Тады я падумаў, якую ж рацыю меў мой спадарожнік, менскі паэт і перакладнік Андрэй Х., калі напісаў верш «Цягнік Чыкага-Токіё», які пачынаецца так:

Сёння я дабіраўся
з Чыкага ў Токіё на цягніку,
бо калі самалёт ляціць
13 гадзінаў,
гэта ўжо цягнік.

Наш пералёт заняў агулам 9 з нечым гадзінаў. Ва Уроцлаве мы селі недзе а дзясятай увечары. З вышыні аблокаў вечаровы горад са сваімі бясконцымі агнямі нагадвае вялізны пакой з безліччу свечак. Рамантычна, як і цягнік, які ляціць да зораў, а можа і да сонца. Як знаць?

Аб адзінаццатай мы былі ў гатэлі. Аглядаць раскошны і багата абстаўлены пакой, у які мяне засялілі, не было ані часу, ані фізічных магчымасцяў. Пасля душу я плюхнуўся на мяккі ложак у абдымкі цёплай і пяшчотнай коўдры.

Наступнага ранку прахапіўся досыць рана. На пачатку восьмай. Усё ж такі дзвюхгадзінная розніца ў часе адчуваецца вельмі моцна.

Паснедаўшы, выбраўся ў горад.

Звычайная еўрапейская зіма. Хутчэй падобная да ранняй беларускай вясны. Сонца ідзе па тратуарах, ступаючы, нібыта яшчэ непрабуджанае дзіця, ленавата і развольна. Снег тут з'ява рэдкая і нядоўгая, таму хіба што ўпрыгожаныя цацкамі ялінкі нагадваюць пра тое, што неўзабаве Каляды. На Рынкавай плошчы толькі-толькі расчыняюцца сувенірныя лаўкі, людзей няшмат. Зайшоўшы на пошту, цікаўлюся, колькі каштуе пераслыка бандэрольк і ў Лондан. Трэба павіншаваць аднаго паважанага чалавека. Даведаўшыся, што пошта працуе кругласутачна, я вырашыў адкласці справу да вечара.

А на вуліцы пахне Раством. Ярмарка расчыняе свае вакенцы, і водар вэнджанага мяса і кіўбасаў круціў у носе, так і вабячы да сябе. Драўляныя цацкі, вырабы з гліны, метала, усё, чаго і ў нас апошнім часам хапае, але такіх ярмарак і кірмашоў пакуль няма.

Фатаграфуючы краявіды, вока зачапілася за нейкую дзіўную фігурку на ліхтарным слупе. Толькі прыгледзеўшыся, зразумеў, што гэта гномік, які вісіць уніз галавою. Я зусім забыўся, што Уроцлаў — горад, дзе гномаў можна сустрэць у самых розных і нечаканых месцах. Існуюць нават спецыяльныя мапы і шляхаводы, на якіх пазначана, дзе знаходзяцца гэтыя самыя гномы, якія ў іх мянушкі, гісторыя і да т. п. Самае цікавае, што гномы тут з'яўляюцца рэгулярна, пачынаючы з 2001 года. Цяпер іх налічваецца штосьці каля трохсот, хаця іх нярэдка і крадуць — прыезджыя або мясцовыя, невядома, але сама па сабе з'ява файная (я маю на ўвазе не крадзеж гномаў, а іх з'яўленне), да таго ж спрыяе турыстычнаму бізнэсу.

Экскурсія па горадзе, прапанаваная арганізатарамі, хутчэй нагадвала азнаямляльную праходку. І гэта было лепей, чым спрынт з якім-небудзь картавым гідам.

Як заведзена, усякае мерапрыемтсва такога кшталту, пачынаецца з цэнтра, у нашым выпадку гэта была, вядома, Рынкавая плошча і ратуша. Пасля традыцыйны паход па культавых месцах і касцёлах.

Больш за ўсё ўразіла ўкраінская ўніяцкая царква, у якую нас ласкава запрашала гаваркая жанчына сталага веку. З уласцівым усім прадстаўніцам украінскай нацыянальнасці каларытным маўленнем, яна паспела за некалькі секунд запрасіць нас на імшу, распавесці пра гісторыю ўкраінскай уроцлаўскай дыяспары і пра храм. Уся кампанія застыгла на месцы і не мела магчымасці нават міргнуць, а не тое, каб адкрыць рот. І пасля такой палымянай прамовы прагучала наступная фраза, ужо па-руску, з пераскокам на польскую — «А вы хоць што-небудзь зразумелі?». Так магла сказаць толькі жанчына са славянскай супольнасці.

Яшчэ адна славутасць, якая чамусьці ніяк не ідзе з памяці, гэта мост праз Одэр, увесь завешаны замкамі з імёнамі закаханых. Вядома, такога дабра паўсюль, як бобу, але тутэйшыя замочкі ўсе як адзін і розніца хіба толькі колерам. Аказваецца, гэта таксама бізнес. Блізка моста сядзіць спецыяльны чалавек, які гандлюе не толькі замкамі, але і маркерамі, каб адразу ж і напісаць доўгачаканыя словы.

«Пераход», альбо другая назва гэтай інсталяцыі, якая знаходзіцца на скрыжаванні вуліцаў Пілсудскага і Швідніцкай, «Помнік ахвярам вайсковага становішча». Ён вельмі ўражвае натуральнасцю і жвавасцю формаў. Бронзавыя людзі з аднаго боку спускаюцца пад зямлю, прабіваючы брук і выходзяць гэткім самым чынам на другім баку.

Гледзячы на гэтых людзей, усведамляеш, аж можна і вось так — ісці й на сцяну, і праз сцяну, і змагацца да апошняга.

Пасля смачнага абеду пабег на пошту і на гасцінцы дачцэ і жонцы. Таму распавесці тут і няма чаго. А пяройдзем лепш да самага галоўнага — прычыны майго прыезду ва Уроцлаў.

Дык вось. Усё пачалося са слова, дакладней паэтычнага слова. А калі быць яшчэ больш дакладным, то з перакладу вершаў цудоўнай польскай паэткі Віславы Шымборскай на рускую, беларускую і украінскую мовы. Цырымонія ўганаравання, як почасту бывае, прайшла ўрачыста, пафасна і з шыкам. Пасля быў фуршэт, многа смачнага і цікавага, вершы, пераклады, песні, карысныя знаёмствы і шмат чаго яшчэ.

Такім застаўся ў маёй памяці горад нябёснай чыгункі і сталіца Сілезіі — Уроцлаў.

Алесь Шыловіч

Літаратурная Беларусь

Кіраўнік праекта «ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» Алесь ПАШКЕВІЧ. Рэдактар Барыс САЧАНКА.
Тэлефон для даведак: (8-017) 200-80-91. Адрас электроннай пошты: sbp@tut.by